

Kėdainių evangelikų reformatų bažnyčios administravimas ir veikla XVII amžiuje

Deimantas Karvelis

Vytauto Didžiojo universitetas, Švietimo akademija, T. Ševčenkos g. 31, Vilnius
el. p. deimantas.karvelis@vdu.lt

Anotacija. Straipsnis tematiškai skirtas XVII a. LDK kultūros istorijai – nagrinėjami vienos didžiausių protestantų bendruomenių (Kėdainių) valdymo ypatumai: išryškinami Kėdainių valdos protestantiškumo bruožai, Radvilų vaidmuo bažnyčios valdymo procese, analizuojama Kėdainių reikšmė bendroje Vienetos valdymo sistemoje, rekonstruojama Kėdainių bažnyčios svarbiausio valdymo organo – vyresniųjų sesijų – veikla. Tyrimo chronologinės ribos apima 1614–1695 m. laikotarpį, kai Kėdainiai priklausė protestantiškai Radvilų šakai (nuo Kristupo II iki Liudvikos Karolinos Radvilaitės). Tyrimo šaltinių bazė pagrįsta LDK evangelikų reformatų sinodo, Kėdainių dvaro ir Radvilų archyvo Varšuvoje medžiaga.

Esminiai žodžiai: Vieneta, Kėdainiai, evangelikai reformatai, superintendentas, distriktas, sinodas.

Abstract. The article addresses the topic of the 17th century cultural history of the Grand Duchy of Lithuania with a focus on the peculiarities of administration of one of the largest Protestant communities (Kėdainiai). It highlights the features of Protestantism in Kėdainiai estate and the place of the Radviliū family in the process of administration of the church; it also analyses the role of Kėdainiai in the general – Unitas (Lith. *Vieneta*) – administration system and reconstructs the activities of the principal administrative body of Kėdainiai Church – seniors' sessions. The chronological limits of the research cover the period 1614–1695 when Kėdainiai belonged to the Protestant Radviliū family line (from Krzysztof II Radviliū to Ludwika Karolina Radviliū). The research sources comprise the material of the Evangelical Reformed Synod of the Grand Duchy of Lithuania, Kėdainiai estate and the Radviliū Archive in Warsaw.

Keywords: Unitas, Kėdainiai, Evangelical Reformers, superintendent, district, synod.

Įvadas

Tyrimo problema. Gausioje Reformacijos istoriografijoje stinga darbų, nagrinėjančių protestantiškų bažnyčių valdymo ypatumus. Iki šiol tebediskutuojama apie Lenkijos ir Lietuvos kalvinistų bendruomenių administravimo modelį, aiškinantis, koks jis buvo: vyskupinis, kongregacinis ar presbiterioniškas¹. Kėdainių reformatų bendruomenė, priklausiusi Žemaitijos distriktui, šalia Vilniaus ir Biržų bendruomenių išsiskyrė gausumu. I. Lukšaitė pastarąsias vadina „*didžiosiomis LDK bendruomenėmis*“². Radvilų giminei priklausiusioje Kėdainių valdoje veikė 4 reformatų bažnyčios: dvi Kėdainiuose bei po vieną Beinoravoje ir Kalnaberžėje. Šis faktas yra išskirtinis. LDK teritorijoje XVI–XVIII a. neatrasime nė vieno miesto, kuriame vienu metu būtų veikusios dvi reformatų bažnyčios. Viena bažnyčia, šaltiniuose vadinta „katedrine“, „naujają“, stovėjo miesto centre šalia rotušės ir buvo pašventinta 1652 m. Joje rinkdavosi miesto elitas. Čia pamokslauta lenkiškai, vokiškai ir škotiškai. Kita bažnyčia, skirta lietuviams, buvo medinė, stovėjo ant kalnelio Radvilų dvaro teritorijoje, nors 1631 m. fundacijoje buvo planuota statyti mūrinę. Šaltiniuose ji vadinta „senąją“, arba „Jonušavos“, bažnyčia. Kėdainių reformatų dvasininkai aptarnavo abi bažnyčias ir administravo jas iš vieno centro. Šio straipsnio tikslas – atskleisti XVII a. Kėdainių evangelikų reformatų bažnyčios valdymo ypatumus. Siekiant minėto tikslo tyrimas orientuotas į kelių uždavinių sprendimą: apibūdinti Kėdainių valdos protestantiškumo bruožus ir Radvilų vaidmenį bažnyčios valdymo procese; išanalizuoti Kėdainių reikšmę bendroje Vienetos valdymo sistemoje; atkurti Kėdainių bažnyčios svarbiausio valdymo organo – vyresniųjų sesijų – veiklos bruožus. Pasirinktos tyrimo chronologinės ribos apima 1614–1695 m. laikotarpį. Šios datos įrėmina Kėdainių evangelikų reformatų bažnyčios gyvavimą valdos savininkų Biržų–Dubingių Radvilų šakos patronato laikais (Kristupo II (1614–1640), Jonušo (1641–1655), Boguslavo (1656–1669), Liudvikos Karolinos (1669–1695)).

Tyrimo metodai. Apibūdinant XVII a. Kėdainių reformatų bažnyčios valdymą pasitelktas aprašomasis metodas. Šaltinių kritinės analizės metodas taikytas analizuojant archyvinius to meto evangelikų reformatų bei Radvilų Kėdainių dvaro šaltinius.

Šaltiniai. Atliekant tyrimą, be publikuotų šaltinių, pasitelkti keturiose archyvinėse saugyklose (Lenkijoje ir Lietuvoje) saugomi nepublikuoti šaltiniai, tarp kurių minėtinos dvi kompleksinės šaltinių grupės – LDK evangelikų reformatų sinodo medžiaga

¹ LIEDKE, Marzena. Struktura i kompetencje władz kościoła ewangelicko-reformowanego w Wielkim Księstwie Litewskim w XVI i XVII wieku na tle europejskim. In: *Urzędy państwowe, organy samorządowe i kościelne oraz ich kancelarie na polsko-ruskim pograniczu kulturowym i etnicznym w okresie od XV do XIX wieku*. Red. H. Gmiterek. Kraków, 2010, s. 347–366; PTASZYŃSKI, Maciej. O ustroju kościoła. Uwagi na marginesie edycji „Akta synodów prowincjonalnych Jednoty Litewskiej 1626–1637”. *Odrodzenie i Reformacja w Polsce* (toliau – ORP), 2012, s. 203–226; BEHM, Karol. Ustroje kościołów ewangelicko-reformowanych w Rzeczypospolitej Obojga Narodów na przełomie XVI i XVII wieku. ORP, 2013, s. 123–153.

² LUKŠAITĖ, Ingė. Reformacijos Lietuvoje raida ir evangelikų bažnyčių istorija XVI–XVIII a. Iš: *Lietuvos evangelikų bažnyčios Istorijos Metmenys*. Sud. A. Hermann. Vilnius, 2003, p. 103.

(Vienetos provincinių ir Žemaitijos distrikto sinodų protokolai, Kėdainių bažnyčios vyresniųjų sesijų aktai, bažnyčių fundacijos, korespondencija ir kt.) ir Kėdainių dvaro archyvo medžiaga.

Istoriografija. Ankstyviausi darbai, susiję su XVII a. Kėdainių evangelikų reformatų istorija, siekia XIX a. Reformacijos istorijos klasiko J. Łukaszewiczco dvitomėje studijoje pateikta nemažai reikšmingos medžiagos Kėdainių reformatų bažnyčios istorijai atkurti. Jis pirmasis publikavo 1627 m. susitarimą tarp K. Radvilos ir Vilniaus vyskupo dėl Šv. Jurgio bažnyčios priklausomybės, apžvelgė Kėdainių reformatų bažnyčios raidą XVII–XVIII a., Karaliaučiaus lenkišką reformatų bažnyčią, kuri veikė kaip Žemaitijos distrikto filijinė bendruomenė, pateikė daugybės Kėdainių bažnyčios kunigų biogramas (M. Taubmano Tšebickio, D. Réderio, A. Volko, S. Bitnerio, M. Minvydo, J. Božymovskio, S. Tamošausko, D. Mikolajevskio, J. Lutomirskio, J. Rekučio, J. Gordono, J. Ostrovskio), nagrinėjo Kėdainiuose vykusią Vienetos provincinių sinodų veiklą ir nutarimus (1669, 1684, 1691, 1696, 1701, 1719), pagonybės apraiškų atvejį Beinoravos reformatų bažnyčioje L. K. Radvilaitės laikais, kunigų S. Bitnerio ir J. Gordono veiklą Kėdainiuose XVIII a. J. Łukaszewiczco darbas vertingas, nes jame gausiai remtasi XVII–XVIII a. archyvine medžiaga, dvasininkijos korespondencija, Vienetos provincinių sinodų protokolais³. 1846 m. M. Baliński minėjo, jog Baltarusijos reformatų distrikto superintendentas L. Wanowskis, surinkęs gausią šaltinių bazę, rašo Kėdainių bažnyčios istoriją. Ar ji iš tiesų buvo parašyta, nėra žinoma⁴.

H. Merczyngas darbe apie Lenkijos ir Lietuvos protestantų bažnyčias ir senatorius pateikė svarbių duomenų apie Kėdainių, Beržų, Beinoravos reformatų bažnyčias bei Kėdainių arijonų bendruomenės istoriją⁵. P. Šinkūnas Kėdainių miesto istorijos sintezėje aprašė reformatų bažnyčios atsiradimo Kėdainiuose aplinkybes. Remdamasis XIX a. Vilniaus archeografijos komisijos paskelbtais aktais, pamėgino chronologiškai atkurti 1620–1627 m. teisminę bylą tarp katalikų ir reformatų, pateikdamas teisminių dokumentų turinio apžvalgą, aprašė reformatų padėtį XVIII a. pradžioje, į miestą skverbiantis karmelitų vienuoliams ir kuriantis jų parapijai⁶. P. Šinkūno tekstą galima laikyti pirmąja pozicija lietuvių istoriografijoje, kurioje bandoma analizuoti Kėdainių evangelikų reformatų istoriją.

J. Seredykos darbas skirtas 1600–1627 m. garsiajai teisminei bylai dėl Kėdainių Šv. Jurgio bažnyčios priklausomybės tarp Katalikų bažnyčios ir Kiškų bei Radvilų giminių. Nagrinėti bažnyčios genezės, galimos konversijos į arijonišką bei kalvinistišką klausimai. Remiantis gausiai dokumentuotais archyviniais šaltiniais atkurta detali teisminės

³ ŁUKASZEWICZ, Józef. *Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie*. Poznań, 1842–1843, t. I, s. 263–265, 272–273, 284–288, 305–317, 337–338, 381–386; t. II, s. 21–29, 213–215, 218–219, 224–228, 234–236.

⁴ BALIŃSKI, Michał; LIPIŃSKI, Tymoteusz. *Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym opisana przez Michała Balińskiego i Tymoteusza Lipińskiego*. Warszawa, 1846, t. III, s. 571.

⁵ MERCZYNG, Henryk. *Zbory i senatorowie protestanccy w dawnej Polsce*. Warszawa, 1905, s. 84, 88, 109.

⁶ ŠINKŪNAS, Pelikšas. *Kėdainių miesto istorija. Krašto mokslui medžiaga*. Kaunas, 1928, p. 36–48.

bylos eiga XVII a. pradžioje, aptarti katalikų ir reformatų konfliktai dėl Dievo kūno procesijų XVII a. 3-ajame dešimtmetyje, religijos tolerancijos klausimas Radvilų giminei priklausiusioje Kėdainių valdoje XVII–XVIII a. pr.⁷ Kėdainių reformatų ir katalikų tarpusavio santykius XVII a. pirmojoje pusėje savo darbuose aptarė V. Kamuntavičienė⁸. I. Lukšaitė nagrinėjo XVII a. kultūrinius procesus Kėdainių valdoje: lietuvių kalbos paplitimą reformatų bažnyčios dvasininkų veikloje, Radvilų kaip Vienetos patronų požiūrį į lietuvių kalbos vartojimą jų valdų reformatų bendruomenėse, reformatų dvasininkus Kėdainiuose, *Knygos nobažnystės krikščioniškos* (1653) parengimo Kėdainių reformatų bažnyčios aplinkoje intelektualinius ir personalinius kontekstus, remdamasi Kėdainių bažnyčios sesijų, Žemaitijos distrikto sinodų ir provincinių sinodų medžiaga, Kėdainių kultūrinę reikšmę Lietuvos reformacijai greta Vilniaus ir Biržų⁹. D. Pociūtė, parengusi *Knygos nobažnystės* mokslinę publikaciją su komentarais, pateikė vertingų išvalgų apie lietuvių kalbos vartojimą Kėdainių reformatų bažnyčioje ir vietos arijonų bendruomenėje, remdamasi Kėdainių bažnyčios sesijų protokolais, atskleidė veikalo rengimo aplinkybes, nurodė jo autorių, buvusių aktyviais vietos reformatų bendruomenės nariais, biogramas¹⁰. Lietuvių istoriografijoje atskirai dėmesio skirta Kėdainių reformatų bažnyčioje buvusio Radvilų nekropolio bei didikų palaikų jame istorinei raidai nušviesti¹¹. R. Žirgulis, remdamasis Kėdainių miesto reformacinės praeities faktografija, formulavo Kėdainių kaip XVII–XVIII a. protestantiškos oazės konceptą¹².

Svarbios istoriografinės pozicijos, skirtos Biržų–Dubingių Radvilų santykiui su protestantišku tikėjimu, kurį jie protėgavo ir Kėdainių valdoje, atskleisti. M. Jarczykowa analizavo XVII a. pirmosios pusės Radvilų religinę politiką, apibūdindama K. Radvilos (1585–1640) laikyseną (kalbos seimuose, funeraliniuose renginiuose, proginė literatūra) kalvinizmo gynimo klausimu, Kėdainių kalvinistų gimnazijos rėmimą, kalvinizmo

⁷ SEREDYKA, Jan. Dzieje zatargów i ugody o kościół kiejdański w XVI–XVII wieku. In: *Rozprawy z dziejów XVI i XVII wieku*. Poznań, 2003, s. 111–140.

⁸ KAMUNTAVIČIENĖ, Vaida. Kėdainių katalikų parapija XVII a.: parama ir konfliktai. *Istorija*, 2018, t. 109, p. 28–47; Idem. Kokius Kėdainingius kūrė Radvilos? Dar kartą apie 1627 m. sutartį tarp katalikų ir protestantų. Iš: *Reformacija ir lituanistika: tarptautinės mokslinės konferencijos tezės*. Kėdainiai, 2017, p. 12–13.

⁹ LUKŠAITĖ, Ingė. *Lietuvių kalba reformaciniame judėjime XVII a.* Vilnius, 1970; Idem. *Knygos nobažnystės* (1653) parengimo kultūrinė aplinka. Iš: *Knyga nobažnystės krikščioniškos* (1653) – XVII a. Lietuvos kultūros paminklas. Kėdainiai, 2001, p. 4–29; Idem. Kėdainių reikšmė Lietuvos reformacijoje. Iš: *Mokslinės konferencijos „Kėdainių savivaldybei – 400“ pranešimų tezės*. Kėdainiai, 1990, p. 9–10.

¹⁰ *Knyga nobažnystės krikščioniškos 1653. Faksimilinis leidimas*. Par. D. Pociūtė. Vilnius, 2004, p. XX–XXII, XXXI–XXXIX.

¹¹ RIMŠA, Edmundas. XVII a. Radvilų karstai Kėdainiuose. Iš: *Lietuvos istorijos metraštis. 1984 metai*. Vilnius, 1985, p. 20–37; KARVELIS, Deimantas; RAGAUSKIENĖ, Raimonda. Iš *Radvilų giminės istorijos: Dubingių kunigaikštystė 1547–1808 m.* Vilnius, 2009, p. 328–331; VITKAUSKIENĖ, Rūta. Radvilų alaviniai sarkofagai Kėdainių evangelikų reformatų bažnyčioje. Iš: *Istorija ir elitinės kultūros teigtys*. Vilnius, 1998, p. 68–92.

¹² ŽIRGULIS, Rimantas. Reformacijos palikimas Kėdainiuose. Iš: *Reformacija ir reforma: tarptautinė mokslinė konferencija*. Vilnius, 2005, p. 34–42.

svarbą klientelinęje politikoje¹³. T. Wasilewskis ir H. Wisneris nagrinėjo kontroversiškas Kėdainių unijos sudarymo ir J. Radvilos veiksmų religinių motyvų aplinkybes¹⁴. M. Kosmanas analizavo Radvilų giminės vaidmenį kalvinistiškoje reformacijoje¹⁵. Vertingas jo straipsnis, atskleidžiantis reformatų padėtį Kėdainiuose 1658–1662 m., V. K. Gosievskio valdymo metu, B. Radvilos pastangas per Kėdainių dvaro urėdininkus paveikti Vienetos politiką, Kėdainių arijonų bendruomenės saulėlydį XVII a. antrojoje pusėje¹⁶. M. Kosmanas sintezėje, skirtoje Lietuvos Vienetos veiklai XVI–XX a. atskleisti, keletą skyrių skyrė XVII a. antrosios pusės evangelikų reformatų bendruomenių veiklai aprašyti. Nagrinėdamas XVII a. antrąją pusę, t. y. analizuodamas B. Radvilos ir L. K. Radvilaitės santykį su jų valdose veikusiomis evangelikų bendruomenėmis, konfesinės politikos ypatumus, įtaką Vienetos veiklai, ją įvardijo kaip didikų mecenatystės pabaigos laikotarpį. Pagrindinė pateikiamos faktografijos dalis skirta Kėdainių, Slucko, Biržų bažnyčioms¹⁷. Reformatų bažnyčioje tarnavusio personalo veiklos rekonstrukcijai vertingos Lenkų biografiniame žodyne publikuotos Kėdainių dvasininkų biogramos, kurių pavyko fiksuoti 13¹⁸.

Kėdainių protestantiškumas ir valdos savininkų vaidmuo

I. Lukšaitės teigimu, XVII a. pirmojoje pusėje Radvilų Biržų kunigaikštystėje ir Kėdainių dvaro valdose susidarė ištisi evangelikų gyvenamieji plotai, apimantys įvairius

-
- ¹³ JARCZYKOWA, Mariola. Radziwiłłowie birżańscy jako protektorzy wyznania ewangelicko-reformowanego w pierwszej połowie XVII wieku. In: *Ewangelicyzm reformowany w pierwszej Rzeczypospolitej. Dialog z Europą i wybory aksjologiczne w świetle literatury i piśmiennictwa XVI–XVII wieku*. Red. D. Chemperek. Warszawa, 2015, s. 104–129; Idem. Kultura oratorska w kręgu Radziwiłłów birżańskich. Nieznane mowy Piotra Kochlewskiego i Salomona Rysyńskiego. *ORP*, 2012, t. XLI.
- ¹⁴ WASILEWSKI, Tadeusz. Zdrada Janusza Radziwiłła w 1655 r. i jej wyznaniowe motywy. *ORP*, 1973, t. XVIII, s. 125–147; WISNER, Henryk. Dysydenci litewscy wobec wybuchu wojny polsko-szwedzkiej (1655–1660). *ORP*, 1970, t. XV, s. 101–142; Idem. Rok 1655 w Litwie: pertraktacje ze Szwecją i kwestia wyznaniowa. *ORP*, 1981, t. XXVI, s. 83–102.
- ¹⁵ KOSMAN, Marcei. Rola Radziwiłłów w ruchu kalwińskim na Litwie. *Miscellanea Historico-Archivistica* (toliau – *MHA*), 1989, t. III, s. 121–140.
- ¹⁶ KOSMAN, Marcei. Sytuacja prawno-polityczna kalwinizmu litewskiego w drugiej połowie XVII wieku. *ORP*, 1975, t. XX, s. 81–110.
- ¹⁷ KOSMAN, Marcei. *Litewska Jednota Ewangelicko-Reformowana od połowy XVII w. do 1939 r.* Opole, 1986, s. 23–49.
- ¹⁸ STUDNICKI GIZBERT, Waclaw. Bythner Samuel. *Polski słownik biograficzny* (toliau – *PSB*), 1937, t. III, s. 183; Idem. Borzymowski Jan. *PSB*, t. II, 1936, s. 369–370; KOT, Stanisław. Demitrowicz Paweł. *PSB*, 1939, t. V/2, z. 22, s. 104–105; Idem. Adam Rejnold. *PSB*, 1935, t. I, s. 23–24; SIPAYŁŁO, Maria. Mikołajewski Daniel. *PSB*, 1976, t. XXI/1, z. 88, s. 154–156; WASILEWSKI, Tadeusz. Ostrowski Jan h. Korab. *PSB*, 1979, t. XXIV/3, z. 102, s. 552–553; Idem. Rekuć Jerzy. *PSB*, 1988, t. XXXI, z. 1, s. 70–71; TWOREK, Stanisław. Minwid Mikołaj. *PSB*, 1976, t. XXI/2, s. 316; Idem. Minwid Jan. *PSB*, 1976, t. XXI/2, z. 89, s. 315–316; Idem. Minwid Samuel. *PSB*, 1976, t. XXI/2, z. 89, s. 317–318; Idem. Lutomirski Jerzy. *PSB*, 1973, t. XVIII, z. 1, s. 141–142; Idem. Lutomirski Samuel. *PSB*, 1973, t. XVIII, z. 1, s. 143–144.

gyventojų sluoksnius¹⁹. Radvilų Biržų kunigaikštystės visuomenės protestantiškumas nekelia abejonių²⁰, kalbėti apie Kėdainių valdos religinę priklausomybę yra sudėtingiau. Kristupas II, Jonušas, Boguslavas Radvilos ir Liudvika Karolina Radvilaitė buvo aktyvūs Evangelikų reformatų bažnyčios patronai, mecenatai ir patys šios konfesijos išpažinėjai. K. Radvila 1614, 1627 m. direktoriavo Vienetos sinoduose. XVII a. pirmosios pusės sinoduose K. Radvila dažnai vadintas bažnyčios patronu, jam rašyti laišakai sinodo vardu su įvairiais ekonominio ir teisinio pobūdžio prašymais, siekiant apsaugoti Lietuvoje (ne tik Radvilos valdose) esančias reformatų bažnyčias, užtikrinti jų gyvavimą²¹. B. Radvila nuolat palaikė korespondencinius ryšius su Žemaitijos superintendentu, laiškuose aktyviai svarstė Vienetos sinodų jam siunčiamus prašymus, sprendė Kėdainių mokyklos personalo skyrimo ir pan. klausimus. Kadangi beveik nuolat gyveno Prūsijoje, savo konfesinę politiką Lietuvoje vykdė per savo valdų administratorius ir Vienetos dvasinio elito atstovus, ypač reziduojančius Kėdainiuose²².

Kėdainių reformatų bažnyčios veikimo pagrindas buvo Radvilų teikiamos fundacijos. K. Radvila užtikrino ne tik kunigų, dirbančių jo valdose, buitį, bet ir garantavo savo valdose visas Vienetos bažnyčių fundacijas ir iš jų skiriamas lėšas, taip vadinamąją „*summa zborowa*“²³. 1631 m. fundacinėje privilegijoje K. Radvila ir O. Kiškaitė užrašė 25 000 auksinus (abu po 12 500) Kėdainių valdos bažnyčioms, špitolėms ir mokyklai. Kasmet bažnyčioms kartu su mokykla realiai turėjo būti skiriama 2 500 auksinų, gaunamų iš dvaro pajamų arba miesto mokesčių. 2 500 auksinų kvotą Kėdainių dvaro seniūnas turėjo mokėti du kartus per metus (birželio 24 d. – Šv. Jono Krikštytojo dieną ir per Naujuosius metus). Atsiradus neplanuotoms valdos pajamų, gaunamų iš prekybinių mokesčių, kliūtims (pvz., maro epidemijai), lėšos bažnyčiai turėjo būti mokamos nuo činšo surinktų pinigų²⁴. B. Radvila neteikė naujų fundacinių raštų Kėdainių bažnyčiai, bet vykdė K. Radvilos įteisintą 25 000 auksinų fundaciją. Ši suma buvo nusistovėjusi ir Vienetos dvasinio elito mentalitete kaip natūrali valdoje esančių evangelikų bažnyčių

¹⁹ LUKŠAITĖ, Ingė. *Knygos nobažnystės* (1653) parengimo kultūrinė aplinka. Iš: *Knyga nobažnystės krikščioniškos* (1653) – XVII a. Lietuvos kultūros paminklas. Kėdainiai, 2001, p. 5.

²⁰ KARVELIS, Deimantas. *Iš Radvilų giminės istorijos: Biržų kunigaikštystė ir jos visuomenė 1547–1655 metais*. Vilnius, 2015, p. 420–430.

²¹ AUGUSTYNIAK, Urszula. *Dwór i klientela Krzysztofa Radziwiłła: 1585–1640: mechanizmy patronatu*. Warszawa, 2001, s. 200–201.

²² 1666 06 18, Karaliaučius. B. Radvila J. Božymovskuii. *Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – LNMMB RS), f. 93, b. 22, l. 10; KOSMAN, Marceli. *Sytuacija prawno-polityczna <...>*, s. 99.

²³ 1628 12 17, Kėdainiai. P. Kochlewskis K. Radvilai. *Varšuvos vyriausiasis senųjų aktų archyvas, Radvilų fondas* (toliau – AR), dz. V, nr 6956, l. 94–95; AUGUSTYNIAK, Urszula. *Duchowni klienci Krzysztofa II Radziwiłła. Kondycja i funkcje duchowieństwa ewangelicko-reformowanego w dobrach radziwiłłowskich w pierwszej połowie XVII wieku*. MHA, 1989, t. III, s. 172.

²⁴ TWOREK, Stanisław. *Programy nauczania i prawa gimnazjum kalwińskiego w Kiejdanach z lat 1629 i 1685*. ORP, 1970, t. XV, s. 225; 1631 07 08. K. Radvilos ir O. Kiškaitės fundacija. Iš: *Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-западной Руси*. Вильна, 1870, т. 8, с. 136–145.

išlaikymo suma, minima tiek provinciniuose, tiek distrikto sinoduose²⁵. Kol L. K. Radvilaitė buvo mažametė, bažnyčių fondacijų vykdymą kontroliavo jos tėvo testamentu paskirti globėjai: Barklainių seniūnas Duninas Rajeckis, Dirvėnų seniūnas Gruževskis, Žemaitijos didysis vėliavininkas Jonas Franckievičius Radziminskis kartu su Noiburgo valdų ekonomu S. Nezabitauskiu. Laikytasi aiškios nuostatos vykdyti fondaciją ir kasmet Kėdainių bažnyčios kunigams skirti 2 500 auksinų²⁶. 1685 m. Vienetos sinodas kreipėsi į L. K. Radvilaitę, prašydamas skirti du prižiūrėtojus, kurie kartu su 1684 m. sinodo, vykusių Kėdainiuose, paskirtais dar dviem galėtų toliau vykdyti ankstesnę Radvilų fondaciją Kėdainių bažnyčiai, t. y. *de facto* pagal fondaciją aprūpinti Kėdainių bažnyčią, mokyklą ir špitolę²⁷. 1686 m. į Berlyną pas L. K. Radvilaitę atvyko Užnerio distrikto superintendentas M. Minvydas, atvežęs provincinio sinodo, vykusių Bilečioje, laišką. Reaguodama į jį ir jame išdėstytus prašymus bažnyčios patronė pabrėžė, jog „reikia, kad kiekviena bažnyčia būtų aprūpinta ir kiekvienas pamokslininkas būtų ramus dėl savo algos“²⁸.

1687 m. Kėdainių valdai L. K. Radvilaitė buvo užrašiusi fondaciją. Joje nurodė, jog pagal savo protėvių tradiciją nustato mokėti iš jos valdų, kurios dabar iš dalies užstatytos, iš dalies išnuomotos, fondaciją Kėdainiams – 82 000 auksinų sumą, iš kurios kasmet turi būti skiriama 8 200 auksinų. Į 82 000 auksinų sumą L. K. Radvilaitė priskaičiavo ir K. Radvilos anksčiau suteiktą 25 000 auksinų fondaciją. Iš jų Kėdainių ir Beinoravos bažnyčioms bei Kėdainių gimnazijai kasmet turėjo būti skiriama 2 800 auksinų ir papildoma 1 000 auksinų suma kulto pastatams restauruoti ir kitiems Kėdainių, Biržų, Svėdasų valdose esančių reformatų bažnyčių poreikiams patenkinti.

Dauguma XVII a. Kėdainių valdos vietininkų (seniūnų) ir miesto vaitų buvo evangelikų reformatų tikėjimo asmenys. 1614–1695 m. tarp 25 Kėdainių valdos seniūnų 13 buvo evangelikai reformatai, 2 arijonai, 1 katalikas, 1 judėjas, dar 4 tikiybines priklausomybės nustatyti nepavyko, tačiau tikėtina, kad ir tarp jų būta evangelikų. Jie aktyviai dalyvavo Kėdainių bažnyčios veikloje, kaip pasaulietiniai senjorai dalyvaudavo bažnyčios sesijose, netgi rašydavo jų protokolus²⁹, dalyvaudavo Žemaitijos distrikto sinoduose. Tarp pasaulietinių bažnyčios senjorų, be jau minėtų Kėdainių valdos ir miesto pareigūnų, būta nemažai Radvilų dvaro klientų: 1631–1638 m. – Adomas Dyrma, 1631 m. – Andrius Pšystanovskis, Samuelis Putiata, 1651 m. – Kristupas Daugėla Striška, Petras Sestžencievičius, kuris

²⁵ „Summy distriktowe zborow Wielkiego Xięstwa Litewskiego. Distriktu żmudzkiego. Zboru kiejdańskiego fundacyjne zł[otych] 25 000“. 1668, Vilnius. Provincinis Vienetos sinodas. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – LMAVB RS), f. 40, b. 125, l. 69; „Registr sum districtu żmudzkiego. Summy zboru kiejdańskiego. 1. Fundusz od J[aśnie] O[świeconych] Xiężąt Ichm[ościów] zł[otych] 25 000“. 1676 06 07, Kėdainiai. Žemaitijos distrikto sinodas. LNMMB RS, f. 93, b. 92.

²⁶ 1674 07 29, Vilnius. D. Rajeckis, J. Gruževskis, J. Franckievičius Radziminskis L. K. Radvilaitės ekonomams. AR, dz. VIII, nr 136, l. 12; 1679 06 11–18, Vilnius. Provincinis sinodas. LMAVB RS, f. 40, b. 125, l. 121v.

²⁷ 1685 07 07, Žiupronys. Vienetos sinodas L. K. Radvilaitėi. AR, dz. VIII, nr 710, l. 119.

²⁸ 1686 11, Berlynas. L. K. Radvilaitė S. Nezabitauskiui. AR, dz. VIII, nr 710, l. 166–167.

²⁹ 1630–1638 m. tai darė P. Kochlevskis. LNMMB RS, f. 93, b. 540, l. 15, 58.

kartu buvo ir gimnazijos kuratorius³⁰. 1639 m. K. Radvila, išnuomodamas Kėdainių valdą J. Koškieliui, pabrėžė, kad reikia, jog „nuoma nepatektų į svetimos religijos (katalikų – aut. past.) žmogaus rankas, bet liktų evangelinės religijos laikytojo rankose“³¹.

Kėdainių seniūnas P. Kochlevskis nuo 1632 m. nuolat dalyvaudavo Kėdainių bažnyčios sesijose³². Jis buvo ypač svarbi figūra bendruomenės gyvenime. Bažnyčios sesijos kartais būdavo atidedamos, kai jis negalėdavo jose dalyvauti³³. 1633 m. per jį sinodas siuntė laišką K. Radvilai ir prašė jo pasikalbėti su didiku įvairiais bažnyčių liečiančiais klausimais (dėl būsimojo sinodo vietos, dėl užsienio alumnų finansavimo, dėl dvaro kunigų aprūpinimo, dėl Slucko gimnazijos remonto ir kt.). Tais pačiais metais P. Kochlevskis sinodo buvo įtrauktas į Vienetos delegaciją, turėjusią vykti į generalinį sinodą Lenkijoje³⁴. 1633–1654 m. buvo aktyvus provincinių sinodų dalyvis, 1639 m. dalyvavo Orlios generalinėje konvokacijoje ir 1645 m. – *colloquium charitativum*, 1636 m. buvo Vienetos aktorius J. Pietkievičiaus pagalbininku³⁵. Seniūnas L. Kochanskis buvo tarp vietos bažnyčios pasaulietinių senjorų, nuolat dalyvaudavo bažnyčios sesijose. Kartais, jo nesant Kėdainiuose, kai kurie svarbūs sesijų posėdžių klausimai buvo atidedami, kol jis galės dalyvauti³⁶. Seniūnas J. Koškielis dalyvaudavo bažnyčios vyresniųjų sesijose³⁷. Seniūnas S. Oborskis dalyvavo 1664 m. provinciniame sinode³⁸. Jam mirus, S. Nezabitauskis, nenorėdamas, kad jis būtų palaidotas pagal katalikiškas apeigas, pavogė velionio kūną. Dėl to jėzuitai iškėlė jam bylą³⁹. Seniūnas D. Kosciūška 1679, 1683 m. buvo Žemaitijos distrikto sinodų direktorius, 1677, 1678, 1680–1682, 1684 m. dalyvavo distriktų sinoduose kaip pasaulietinis senjoras, 1681–1684 m. buvo Žemaitijos distrikto sinodo atstovas provinciniuose sinoduose⁴⁰. 1685 m. liepos 26 d. minimas kaip LDK bažnyčių patronas⁴¹. A. Kaminskis 1691–1692 m. buvo Žemaitijos distrikto sinodų direktorius.

³⁰ 1631 06 16. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 15; 1651 10 08, 12 05. Kėdainių bažnyčios sesijos, *LNB RS*, f. 93, b. 540, l. 93, 95.

³¹ 1639 07 19, Vilnius. Sutartis tarp K. Radvilos ir J. Koškielio. *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – *VUB RS*), f. 4, Nr. 16263.

³² 1632 01 18. Kėdainių bažnyčios sesija. *LMAVB RS*, f. 9, b. 3040, l. 26.

³³ Mirus dviem bažnyčios senjorams, naujų rinkimai atidėti iki P. Kochlevskio atvykimo. 1638 03 28. Kėdainių bažnyčios sesija. *LMAVB RS*, f. 9, b. 3040, l. 55.

³⁴ 1633, Vilnius. Provincinis sinodas. In: *Akta synodów prowincjalnych Jednoty Litewskiej 1626–1637*. Opr. M. Liedke, P. Guzowski. Warszawa, 2011, s. 101, 109.

³⁵ JARCZYKOWA, Mariola. „Papirowe materie” Piotra Kochlewskiego. O działalności pisarskiej sekretarza Radziwiłłów birżańskich w pierwszej połowie XVII wieku. Katowice, 2006, s. 17; AUGUSTYNIAK, Urszula. *Dwór i klientela Krzysztofa Radziwiłła: 1585–1640: mechanizmy patronatu*. Warszawa, 2001, s. 155.

³⁶ 1650 09 23–24, 12 21. Kėdainių bažnyčios sesijos. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 88; 1653 09 19. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 110.

³⁷ 1641 04 25, 12 04. Kėdainių bažnyčios sesijos. *LMAVB RS*, f. 9, b. 3040, l. 74–75.

³⁸ 1664 06 22, Kėdainiai. Vienetos provincinis sinodas. *LMAVB RS*, f. 40, b. 125, l. 45.

³⁹ MIŁUŃSKI, Marek. Zarząd dóbr Bogusława Radziwiłła w latach 1636–1669. In: *Administracja i życie codzienne w dobrach Radziwiłłów XVI–XVIII wieku*. Red. U. Augustyniak. Warszawa, 2009, s. 252.

⁴⁰ *LNMMB RS*, f. 93, b. 92; 1684, Kėdainiai. D. Kosciūška L. K. Radvilaitės patarėjui. *VUB RS*, f. 4, Nr. 17718, l. 55–56.

⁴¹ *LNMMB RS*, f. 93, b. 781, l. 3.

Kėdainių valdos kalvinizmo ženklai ėmė nykti po L. K. Radvilaitės mirties – tai buvo skaudus įvykis visai reformatų bendrijai. Evangelikai reformatai nerimavo, kad bažnyčia nebeturės LDK savo patrono, ir puoselėjo viltį, jog toliau jų globėju bus Brandenburgo kurfiurstas. S. Bitneris didikės mirtį apibūdino taip: „*Griuvo galingas bokštas, be kurio Dievo bažnyčios šiame krašte virsta apgailėtinais griuvėsiais*“, pridurdamas, kad tėvynėje bažnyčia liko be globos. S. Bitneris guodėsi, jog mirus L. K. Radvilaitei reformatų bažnyčios priešai pradėjo puldinėti bažnyčias, klebonijas, atiminėti bažnyčiai priklausančias žemės valdas. Pirmiausia turėta omenyje bajorų Puzinų, perėjusių į katalikų tikėjimą, veiksmai Švobiškyje, Linkuvoje, Plonėnuose, kur buvo uždarytos reformatų bažnyčios⁴².

Kėdainiai – provincinių ir partikuliarinių sinodų vieta

Kėdainių bažnyčia buvo valdoma keliais lygmenimis. Aukščiausiasis lygmuo, aišku, buvo bažnyčios patronai Radvilos, toliau ėjo pačios Vienetos organizacinės struktūros – provinciniai sinodai, partikuliariniai Žemaitijos distrikto, kuriam priklausė Kėdainių bažnyčia, sinodai, distrikto superintendentas ir pagaliau – Kėdainių bažnyčios sesijos, kurias organizuodavo pati tikinčiųjų bendruomenė.

Kėdainiai buvo Žemaitijos distrikto reformatų „sostinė“. Juose gyvendavo Žemaitijos superintendentas, kuris paprastai eidavo ir Kėdainių pagrindinio pamokslininko pareigas⁴³. Superintendentas buvo atsakingas už visų distrikto bažnyčių finansinę, turto valdymo ir kunigų veiklos, mokyklų, špitolių priežiūrą. Jam priklausė vakuojančių bažnyčių distrikte personalo klausimo sprendimas⁴⁴. Organizuodavo distriktų sesijas, sinodus, buvo atsakingas už kanonų ir kitų nutarimų vykdymą tarp sinodų sesijų. Jo vaidmuo būdavo ypač svarbus laikotarpiais, kai dėl karų, visuotinio šaukimo prievolės vykdymo (į sinodą vykstantys pasauliečiai distriktų senjorai privalėjo ją atlikti) ar visuotinių neramumų negalėdavo įvykti provinciniai sinodai. Tada visus distrikto klausimus iš esmės sprendė superintendentas – jis priiminėjo asmeninius sprendimus arba šaukė konvokacijas ir partikuliarinius sinodus⁴⁵.

Sinodas buvo evangelikų reformatų dvasininkijos suvažiavimas ir aukščiausioji valdymo institucija. Sinodai buvo dviejų rūšių: provinciniai, t. y. visos LDK, ir partikuliariniai, t. y. atskirų distriktų. Pagal 1613 m. sinodo nutarimą provinciniai sinodai privalėjo vyksti

⁴² „<...> kiedy nam Pan Najmilszą odebrał patronkę, odebrał z nią nam wszelką w ojczyźnie protectią“. 1695 09 03, Biržai. S. Bitneris R. Fėru. AR, dz. V, nr 1819, l. 171–174; 1695 09 09, Biržai. S. Bitneris R. Fėru. AR, dz. V, nr 1819, l. 157–158.

⁴³ 1638 m. superintendentu paskyrus S. Tamošauską, sinodas nurodė, jog jis turi „*tarnauti žemaičių žemėje, pasilikdamas savo vietoje Kėdainiuose*“. 1638 06 ?, Vilnius. Vienetos provincinio sinodo nutarimai. LMAVB RS, f. 267, b. 2901, l. 101.

⁴⁴ 1622, Vilnius. Vienetos provincinio sinodo nutarimai. In: *Monumenta reformationis Poloniae et Lithuaniae. Akta synodow prowincjalnych Jednoty Litewskiej 1611–1625*. Wilno, 1911, s. 67.

⁴⁵ „*Limitatia sinodu prowincialnego*“. 1651 06 18. Vilniaus provincinis sinodas. LMAVB RS, f. 40, b. 125, l. 3v.

kasmet tik Vilniuje, o partikuliariniai – distriktų centruose⁴⁶. 1614 m. sinodas nustatė, jog visų distriktų kunigai privalo dalyvauti provinciniuose sinoduose. Neatvykus be pateisinamos priežasties pirmą kartą turėjo būti baudžiami 6 kapų grašių bauda, antrą kartą – 12, trečią kartą – sinodo nustatytu baudos dydžiu. Pastaroji nuostata *de facto* iš esmės niekada neveikė. Visada atvykdavo superintendentai, pirmieji kunigai, kartais koadjutoriai. Visi kunigai negalėjo atvykti į sinodus dėl paprastos priežasties – parapijose nebebūtų kam vesti pamaldų, teikti sakramentų ir kitų patarnavimų⁴⁷.

Kėdainių reformatų bažnyčios kunigai nuolat vykdavo į Vienetos sinodus, konvokacijas, kongregacijas, ne kartą juose būdavo raštininkais. 1626 m. Vienetos sinodo raštininku Vilniuje buvo Adomas Rasijus, 1628 m. Vilniuje – K. Minvydas, 1630, 1635 m. Vilniuje – Samuelis Tamošauskas, 1654 m. – Jonas Halezijus, 1659–1660 m. konvokacijų – B. Rybinskis, 1669 m. kongregacijos ir 1670 m. konvokacijos – M. Minvydas, 1678 m. sinodo – D. Mikolajevskis, 1684 m. sinodo Kėdainiuose, 1687 m. sinodo Kaidanavoje raštininku – Samuelis Lipskis, 1685–1686 m. sinodų Bielyčioje raštininku – S. Bitneris, 1697 m. sinodo Bielyčioje raštininku – K. Gerdvila⁴⁸.

1656–1657 m. Vienetos sinodai dėl karo su Rusija nevyko. XVII a. antrojoje pusėje Kėdainiai tapo išskirtinai svarbia vieta LDK evangelikams reformatams, nes čia vyko ne vienas Vienetos provincinis sinodas, kada Vilnius, įprastinė sinodų vieta, tapo ypač nesaugi evangelikams – iš pradžių dėl maskvėnų, okupavusių Vilnių, vėliau dėl stiprėjančio jėzuitų spaudimo protestantams Vilniuje. 1658 m. Kėdainiuose susirinko Vienetos neeilinė generalinė sesija. Įvykis buvo svarbus Vienetai, nes trejus metus nevyko sinodai. Sesijai pirmininkavo Ukmergės pavieto stalininkas Samuelis Davidovičius. Sesija buvo trumpa – dalyvavo tik 13 asmenų (9 kunigai), tarp jų Kėdainių vaitas P. Prozoras ir dvaro paseniūnis L. Kochanskis, tačiau jos metu buvo priimta keletas svarbių nutarimų. Nutarta siųsti į konvokacinį seimą Varšuvoje supliką karaliui nuo sinodo. Šiai užduočiai atlikti deleguotas Kėdainių vaitas P. Prozoras, kuris pirmiau turėjo užsukti į Karaliaučių ir su B. Radvila suderinti suplikos turinį. Grįžęs iš šios „misijos“ turėjo pateikti ataskaitą Žemaitijos superintendantui. Kelionės išlaidoms P. Prozorui sesija skyrė 400 auksinų (150 auksinų kelionei į Karaliaučių, 250 auksinų – į Varšuvą). Sesijos raštininko, Vilniaus kunigo Jono Audziejevičiaus, dėl nesaugumo palikusio Vilnių, buvo prašoma toliau formaliai vadovauti Vilniaus bažnyčiai. Pastarojo iki tol, kol jis nuspręs grįžti į Vilnių, buvo paprašyta tarnauti Dievo žodžiu Deltuvos bažnyčioje, kuri tuo metu

⁴⁶ 1613 06 16–19, Vilnius. Vienetos provincinio sinodo nutarimai. Iš: *Monumenta reformationis <...>*, s. 13, 17.

⁴⁷ 1614 06 ?–25, Vilnius. Vienetos provincinio sinodo nutarimai. Iš: *Monumenta reformationis <...>*, s. 19.

⁴⁸ 1626 06 22, Vilnius. Vienetos sinodas K. Radvilai. AR, dz. V, nr 3623, l. 23; *LMAVB RS*, f. 40, b. 125, l. 172, 240; 1659 06 23–28, Kėdainiai. Vienetos konvokacija. *LMAVB RS*, f. 40, b. 125, l. 30–31v; 1669 09 15, Kėdainiai. Vienetos kongregacija. *LMAVB RS*, f. 40, b. 125, l. 70v–73; 1670 06 15, Kėdainiai. Vienetos konvokacija. *LMAVB RS*, f. 40, b. 125, l. 74; AR, dz. VIII, nr 136, l. 24; nr 710, l. 79, 147; 1660 09 20–24, Kėdainiai. Vienetos konvokacija. *LMAVB RS*, f. 4, b. 125, l. 32; f. 40, b. 125, l. 18; 1686. Vienetos sinodo raštas L. K. Radvilaitei. AR, dz. VIII, nr 710, l. 112–113; *Akta synodów <...>*, s. 35, 67, 129.

neturėjo ganytojo – vietos kunigas Jonas Progulbickis, kuris iki persikėlimo į Deltuvą 4 metus kunigavo Kėdainiuose, numirė⁴⁹.

1659 m. Kėdainiuose įvyko Vienetos konvokacija. Dalyvavo 24 asmenys (19 dvasininkų), pirmininkavo Kėdainių vaitas P. Prozoras. Žemaitijos superintendantas J. Božymovskis informavo susirinkusiuosius apie kunigo J. Jurskio, išvykusio į Angliją rinkti kolektos „*vargstantiems broliams*“, laišką, iš kurio paaiškėjo, kad surinktos lėšos buvo atiduotos reformatams Didžiojoje Lenkijoje. Nuspręsta sinodo vardu rašyti laišką Didžiosios Lenkijos superintendantui, siekiant išsiaiškinti šį klausimą. Taip pat nutarta rašyti laiškus B. Radvilai ir paprašyti, kad šis paveiktų LDK kariuomenės regimentorių Komorovskį, siekis – apsaugoti bažnyčių klebonijas nuo kareivių plėšikavimų, kad paskirtų išlaikymą ordinariniam Kėdainių kunigui ir jo koadjutoriumi. Nagrinėti atskirų bažnyčių klausimai. Žemaitijos superintendantas įpareigotas vykti į Pašušvį derinti vietos bažnyčios patrono Kenstorto ginčo su Pašušvio kunigu Jonu Krapinskiu dėl bažnyčiai priklausančios žemėvaldos ribų. Konvokacijos metu Vilniaus distrikto konsenjurą paskirtas kunigas J. Audzijevičius, o Naugarduko – kunigas D. Rėderis, nuo kunigystės nušalintas Plonėnų ir Linkuvos kunigas Martynas Golembiovskis, kunigais ordinaruoti trys asmenys, patvirtinta prieš metus Kėdainiuose atlikta kunigo Jono Krainskio ordinacija⁵⁰.

1660 m. Kėdainiuose vyko Vienetos konvokacija, kuriai pirmininkavo Lydos maršalka Teofilis Duninas Rajeckis ir kurioje dalyvavo 36 asmenys. Patvirtintos naujos senjorų ir konsenjurų kandidatūros kai kuriems distriktams, ordinaruoti 4 nauji kunigai. Spręstas svarbus Vilniaus bažnyčios kunigo klausimas. Konstatuota, kad „*kol Vilniaus tvirtovė yra priešų rankose, Vilniaus bažnyčia negali turėti deramos tvarkos, nes nebeturi kunigų*“. Žemaitijos superintendantas J. Božymovskis, kuris kartu su Vilniaus superintendantu A. Muzonijumi buvo konvokacijos Kėdainiuose iniciatoriai, apgailestavo, kad bažnyčios globėjas B. Radvila „*dėl laikmečio sunkumų nutolęs nuo tėvynės*“, taigi pats negali dalyvauti sinode. Nutarta, jog Vilniaus bažnyčią lankys ir vietos parapijai patarnaus trys kunigai. Atlikti Šilėnų ir Kareiviškių bažnytinių valdų reviziją paskirtas Kėdainių vaitas P. Prozoras ir Samuelis Lanievskis, kurie ten nuvykę turėjo surašyti Vilniaus superintendente patirtas išlaidas, Šilėnų valdos ūkinius trūkumus. Konvokacija leido užstatyti minėtą valdą ne daugiau kaip už 1 000 auksinų. Priimtas sprendimas kreiptis pagalbos į B. Radvilą dėl Dubingių bažnyčios, nusiaubtos maskvėnų, atstatymo. Sinodas nusprendė paskirti padėjėją Vienetos aktoriui, kuris veiktų kaip jo vietininkas Žemaitijos distrikte. Užnerio distrikto senjorui pavesta rūpintis, kad būtų atgauta distriktui priklausanti suma iš Biržų kunigaikštystės seniūno K. D. Striškos palikuonių ir kad bajoro Davidovičiaus užrašyti 1 000 auksinų taip pat pasiektų Biržų bažnyčią. Jis taip pat turėjo vizituoti Plonėnų bažnyčią, atgaivinti irstančią bendruomenę, suorganizuoti išlaikymą vietos kunigui ir katechetui iš kaimyninės Pamūšio bažnyčios. Žemaitijos superintendantas ir Kėdainių

⁴⁹ 1658 06 05, Kėdainiai. Ekstraordinarinė Vienetos sesija. *LMAVB RS*, f. 40, b. 125, l. 29–29v; KOSMAN, Marcelli. *Sytuacija prawno-polityczna <...>*, s. 106.

⁵⁰ 1659 06 23–28, Kėdainiai. Vienetos konvokacija. *LMAVB RS*, f. 40, b. 125, l. 30–31v.

seniūnas S. Oborskis buvo įgalioti susisiekti su Papilio valdos laikytoju ir padaryti viską, kad reformatų kunigui iš vietos dvaro priklausantis išlaikymas jį pasiektų⁵¹. Kai kurie su Kėdainiais tiesiogiai susiję dvasininkai aktyviai reišėsi Vienetos gyvenime. Kėdainių konvokacija pasiuntė B. Radvilos dvaro kunigą Joną Kristupą Krainškį į Angliją pas karalių Karolį II su misija ieškoti materialinės pagalbos LDK bažnyčioms. Kelionei jam buvo skirta 100 auksinų. 1661 m. rugpjūčio 27 d. jam pavyko gauti karaliaus leidimą skelbti viešą kolektą Lietuvos bažnyčioms⁵².

1661 m. Kėdainiuose įvyko labai konstruktyvi ir darbinga Vienetos konvokacija, kuriai pirmininkavo Kėdainių valdos seniūnas Steponas Oborskis. Svarstyti svarbūs Vienetos organizaciniai, ekonominiai, personaliniai klausimai. Susirinkime S. B. Chylinskis pristatė savo parengtą lietuvišką Biblijos vertimą (dalį išspausdintą Anglijoje, dalį rankraštyje). Susirinkusieji priėmė jo vertimo tekstą, išreiškė padėką už atliktą darbą ir recenzentais paskyrė Žemaitijos distrikto superintendentą Joną Božymovskį ir kunigą J. Skrockį. Susirūpinta rusų okupuoto Vilniaus reformatų bažnyčios padėtimi. Atkreiptas dėmesys, jog, kol „*priešas dar turi Vilniaus tvirtovę*“, kunigams sudėtinga tenai gyventi. Tačiau suvokiant, kad Vilnius yra visų kitų Vienetos bažnyčių „*motina*“, ieškota sprendimo, jog kunigo vieta tenai nebūtų tuščia. Vietos pagrindinis kunigas ir distrikto konsenjoras J. Audziejevičius buvo išvykęs iš miesto ir apsistojęs Deltuvoje. Konvokacija konstatavo, jog būtų gerai, jeigu jis kartais atvyktų patarnauti į Vilnių. Jam į pagalbą koadjutoriumi paskirtas Grigalius Žarnovietas, kuris turėjo Vilniuje nuolat reziduoti. J. Golimontui dėl senatvės pasiprašius atleidžiamam iš LDK Vienetos aktoriaus pareigų, susirinkimas paprašė jo dar padirbėti, kol bus surasta pamaina. Distriktų superintendentams pavesta surasti tinkamą naujo Vienetos aktoriaus kandidatūrą. Spręstas Naugarduko distrikto konsenjoro Danieliaus Rėderio klausimas. Į Vienetą kreipėsi Ona Marija Radvilienė, tuo metu gyvenusi Kuršo ir Žiemgalos kunigaikštystėje, Mintaujoje, prašydama skirti minėtą kunigą į jos dvarą. D. Rėderiui išvykus į Kuršą dėl didelio atstumo iki Naugarduko distrikto bažnyčių ir negalėjimo jų lankyti sinodas skyrė Ostašyno bažnyčios kunigą Paulių Žarnovietą vizituoti tas bažnyčias ir organizuoti distrikto sinodą.

Pasisakyta Raseinių bažnyčios klausimu. Nutarta, kad bažnyčios fundacija turi būti aktuota Raseinių pilies teisme. Vienetos aktorius įpareigotas imtis veiksmų, kad Chrizostomo Bilevičiaus iš vietos kunigo J. Volinskio atimti bažnyčios palivarko valstiečiai būtų sugrąžinti atgal. Konvokacija nusprendė priminti Ch. Bilevičiui, kad jo protėviai niekada nesielgė taip šventvagiškai. Reaguojant į Gėluvos bažnyčios kunigo J. Reimerio kreipimąsi ir nerimą dėl vietos evangelikų bendruomenės silpnėjimo, nutarta nusiųsti jam į pagalbą katechetą. Patvirtinti Švobiškio bažnyčios patronai (B. Radvila, Upytės pavieto vėliavininkas Stanislovas Dombskis, Fridrichas, Jeronimas ir Aleksandras Puzinos).

⁵¹ 1660 09 20–24, Kėdainiai. Vienetos konvokacija. *LMAVB RS*, f. 40, b. 125, l. 32–34v; 1660 08 11, Kėdainiai. J. Božymovskis B. Radvilai. *AR*, dz. V, nr 1269, l. 23–24.

⁵² J. K. Krainškis 1658 m. Kėdainiuose buvo ordinuotas reformatų kunigu ir tapo B. Radvilos dvaro dvasiniu klientu. TWOREK, Stanisław. Kraiński Jan Krzysztof. *PSB*, 1970, t. XV, z. 1, s. 91–92.

Aptartas Palenkės distrikto bažnyčių, jau pusantrų metų neturinčių superintendente, administravimo klausimas. Distrikto inspektoriumi paskirtas Zabludovo kunigas Jokūbas Taubmanas, kuris įpareigotas vizituoti bažnyčias ir surengti partikuliarinį sinodą. Vieneta pasiskolino iš kunigo Renčynskio 1 500 auksinų, už kuriuos užstatė jam Šilėnų bažnyčiai priklausančio Kareiviškių palivarką 6 metams. Priimtas svarbus teologinio turinio kanonas, remiantis 1661 m. ATR Seimo Konstitucija ir viešai pasmerkiant bet kokius dalykinius ar liturginius reformatų kontaktus su arijonais⁵³.

1662 m. į Vienetos sinodą Vilniuje susirinkusi negausi dvasininkijos dalis (tik 12 kunigų, nors visi superintendantai) pabrėžė, kad dėl karų Vilniuje pastaruoju metu negalėjo vykti sinodai. Sinodą nuspręsta atidėti, o distriktų superintendantams pavesta, kad susitarę dar tais pačiais metais susirinktų į konvokaciją Kėdainiuose. Nutarta, kad jeigu „visi broliai negalės atvykti“ (visi kunigai – *aut. past.*), tuomet iš kiekvieno distrikto reiks išrinkti po 2–3 atstovus į sinodą⁵⁴. B. Radvilos dvaro kunigas Danielius Rėderis, rezidavęs prie didiko žmonos O. M. Radvilienės dvaro ir dalyvavęs Vilniaus sinode, informavo patroną iš Kėdainių apie sinodo atidėjimo aplinkybes. Rašė, jog dvasininkai nusprendė visiškai neatsisakyti Vilniaus kaip sinodavimo vietos ir artimiausiu metu sušaukti distriktų sinodus. Pats išreiškė nuomonę, jog nenorėtų, kad sinodai vyktų nesaugiame Vilniuje. Beje, Kėdainiuose tuo metu buvo saugomas iš Vilniaus pervežtas Vienetos archyvas⁵⁵. B. Radvila taip pat manė, kad sinodas turėtų vykti Kėdainiuose. Tiems, kurie abejojo dėl Kėdainių kaip tinkamos vietos sinodui – dėl tolumo kai kuriems jo dalyviams atvykti atstumo, kontrargumentavo šios vietos „saugumo“ požymiu, tvirtindamas, kad Vilniuje bažnyčia neturi šiuo metu nei globos, nei saugumo⁵⁶.

1664 m. Vienetos dvasininkų elitas ketino surengti sinodą Vilniuje, tačiau to neleido jėzuitų studentai. Slaptas sinodas buvo surengtas Kėdainiuose birželio 22 d.⁵⁷ – tam įtakos turėjo B. Radvila. Kunigui K. Božymovskiui laiške didikas tvirtino, kad Vilniuje nesaugu šaukti suvažiavimus ir šiuo laikotarpiu geriau tai pamiršti: „Kėdainiuose yra saugiausia vieta tam ir niekas ten nemėgins trukdyti.“ Prašė kunigo pranešti jam sinodo paskyrimo laiką. Tokios pat pozicijos B. Radvila laikėsi jau 1663 m. – tam pačiam K. Božymovskiui rašė, jog nenorėtų, kad sinodas įvyktų Vilniuje, kur gali nutikti kokių nors katalikų provokacijų, bet norėtų Kėdainiuose⁵⁸.

Nutarimui, kad sinodas būtų šaukiamas Kėdainiuose, pritarė ir Žemaitijos distrikto sesija, pabrėžusi, kad šiuo metu reiktų susilaikyti nuo sinodo rengimo Vilniuje ir persikelti

⁵³ 1661 08 ?, Kėdainiai. Vienetos konvokacija. *LMAVB RS*, f. 40, b. 125, l. 35–36v.

⁵⁴ 1662, Vilnius. Vienetos sinodo nutarimai. *LMAVB RS*, f. 40, b. 125, l. 39.

⁵⁵ „<...> archiwum ile pod te obojętne i podejrzane czasy, ponieważ securum może zostawać w Kiejdanach”. Ten pat, l. 43.

⁵⁶ 1661 11 14, Kėdainiai. B. Radvilos atsakymas į J. Božymovskio supliką. *AR*, dz. IV, nr 755, l. 80–82.

⁵⁷ ŁUKASZEWICZ, Józef. *Dzieje kościołów wyznania <...>*, t. I, s. 271; t. II, s. 249–250.

⁵⁸ 1663 05 03, Karaliaučius. B. Radvila J. Božymovskiui. *LMAVB RS*, f. 40, b. 409, l. 79; *AR*, dz. IV, nr 765, l. 21.

į Kėdainius⁵⁹. 1664 m. susirinkimas buvo iš dalies saviveiklinis ir gana trumpas. Susirinkta be superintendentų pritarimo, nors dalyvavo 15 kunigų. Dalis delegatų nenorėjo sutikti vykti į Kėdainius, ypač tie, kurie rezidavo Vilniuje ar buvo tuo metu ten dėl vykstančių LVT teisminių bylų. Atvyko nedaug kunigų. Dėl to kongregacija limitavo, t. y. atidėjo, sinodą, prašydama superintendentų, kad jie nedelsdami paskirtų laiką normaliam sinodui Kėdainiuose, „kur laimingai įvyko ne viena kongregacija“. Nors ir susidarė kebli situacija, susirinkusieji apsvarstė nemažai reikšmingų Vienetai klausimų. K. Krainskis atsiskaitinėjo sinode už kelionę į Angliją, kurios metu kartu su M. Minvydu rinko pinigų lietuviškos Biblijos leidimui. Teigė, jog gerai būtų į Angliją pasiūsti ką nors iš bažnyčios škotų. Konvokacija 1664 m. rugsėjo 7 d. Kėdainiuose vėl pasiuntė K. Krainškį į Angliją, nesuradusi tinkamesnio kandidato šiai misijai. Šiame sinode savo dvasinę karjerą pradėjo Mikalojus Minvydas. Superintendentas J. Božymovskis jį egzaminavo iš teologinės doktrinos dalykų ir ordinavo kunigu – pasiuntė jį tarnauti. Nuspręsta sinodo vardu parašyti laišką į Gdanską broliams Lenkijos reformatams ir paprašyti, kad jie finansuotų kunigo Chelchovskio sūnaus mokslus⁶⁰.

1669 m. Kėdainiuose vyko Vienetos kongregacija. Joje dalyvavo 16 asmenų. Išsakytas bendras noras, kad kuo greičiau įvyktų generalinė konvokacija su Lenkijos reformatais. Palenkės distrikto konseniorui pavesta derinti su Lenkijos atstovais konvokacijos laiko ir vietos klausimą. Svarstytos Švobiškio, Šilėnų, Pamūšio bažnyčioms testamentinių užrašymų vykdymo kandidatūros. Žemaitijos ir Vilniaus superintendentui J. Božimovskiui leista patvirtinti kelias kunigų, diakonų ir lektorių ordinacijas. Kunigu ordinuotas Johanas Samuelis Cyrusas paskirtas tarnauti į Svėdasus. Suderintos 8 kunigų naujos tarnystės vietos. Šiame sinode mėginta ieškoti ryšių su LDK liuteronais, siekiant juos atnaujinti pagal 1570 m. Samdomyro susitarimą ir susivienyti kovoje prieš Katalikų bažnyčią. Mėginimas nepavyko. J. Łukaszewiczus nurodo kelias galimas priežastis: tradicinis liuteronų ir kalvinistų priešiškus, kilęs iš Vokietijos; vengimas per daug erzinti dominuojančią konfesiją; etninis aspektas (beveik visi Lietuvos liuteronai buvo vokiečiai)⁶¹.

1670 m. Kėdainiuose vėl vyko Vienetos konvokacija, kurioje dalyvavo 29 asmenys. Rengti ją Vilniuje, matyt, atsisakyta, nes nerimauta, kad katalikiškoji pusė gali pasikėsinti į Vienetos delegatus. Spręsta daugybė reikšmingų Vienetai klausimų. Palenkės konseniorui pavesta susisiekti su Lenkijos reformatais ir susitarti dėl planuojamos generalinės konvokacijos. Svarstyta, kaip bažnyčių atstovų vizitacijomis suaktyvinti senjorus ir parapijiečius, kurie vangiai jose dalyvauja. Nutarta surengti generalinę kolektą visuose distriktuose, kurios lėšos būtų skirtos Šiluvos bažnyčiai palaikyti. Vilniaus ir Žemaitijos

⁵⁹ 1664 05 18, Šiluva. Žemaitijos distrikto sinodas. LNMMB RS, f. 93, b. 92.

⁶⁰ „<...> ktokolwiek ex natione scoticana”. 1664 06 22, Kėdainiai. Vienetos kongregacijos nutarimai. LMAVB RS, f. 40, b. 125, l. 44–45; KOSMAN, Marcell. *Sytuacja prawno-polityczna <...>*, s. 107; ŁUKASZEWICZ, Józef. *Dzieje kościołów wyznania <...>*, t. II, s. 243.

⁶¹ 1669 09 15, Kėdainiai. Vienetos kongregacija. LMAVB RS, f. 40, b. 125, l. 70v–73; ŁUKASZEWICZ, Józef. *Dzieje kościołów wyznania <...>*, t. I, s. 272–273.

superintendentas J. Božymovskis buvo įpareigotas kartu su Merkeliu Bilevičiumi nuvykti į Šiluvą ir suderinti Šiluvos bažnyčiai priklausančių žemių įkeitimo klausimą. Naugarduko kunigui iškėlus mintį apie būtinybę statyti naują bažnyčią, konvokacija nutarė geriau siūlyti restauruoti senąją Naugarduko bažnyčią. Priimta keletas personalinių sprendimų. Kunigais ordinuoti Paulius Žarnovietas ir Martynas Nieviškis. Suspenduota kunigo Tčeciako veikla dėl jo ekscesų Biržų bažnyčioje. Nagrinėtas kivrčas tarp Šiluvos kunigo Jokūbo Chelchovskio ir Raseinių kunigo Stepono Lempickio. Konvokacija įpareigojo juos atsiprašyti vienas kito prieš kongregaciją. Kivrčiui atsinaujinus, Vilniaus ir Žemaitijos superintendentas gavo įgaliojimą nušalinti šiuos kunigus nuo pareigų. Konvokacijoje dvasinę karjerą pradėjo Samuelis Bitneris, kurį diakonu ordinavo Žemaitijos superintendentas J. Božymovskis. Kitais metais nutarta rengti sinodą Vilniuje⁶².

1671 m. partikuliarinis Žemaitijos distrikto sinodas priėmė kanoną *Apie provincinį sinodą*, kuriame siūlė Vienetai laikinai atsakyti seno papročio rengti sinodus Vilniuje ir „perkelti juos į saugesnę vietą“ bei rengti ne kasmet, o kas trejus metus kaip Lenkijos Vienetoje⁶³. Po B. Radvilos mirties kalvinistai suvokė, jog net ir Kėdainiai nėra saugi vieta sinodams. Vienetos archyvą, kuris iki tol saugotas Vilniuje, nutarta lokalizuoti kitur. 1673 m. jis perkeltas į Kėdainius. Archyvas Kėdainiuose buvo saugomas miestiečio J. Beneto namuose. Birželio 19 d. Vienetos sinodas sudarė komisiją, kuri turėjo revizuoti ir sutvarkyti Vienetos archyvą. Komisiją sudarė Upytės pavieto pilies teismo raštininkas Jonas Rinvydas, Kauno pavieto pastalininkas Jonas Vorlovskis, Mscislavo pastalininkas Aleksandras Svienickis, Parnavos pastalininkas Stanislovas Nosilovskis, Vilniaus bažnyčios senjoras Jonas Golijus, Kėdainių miesto raštininkas Aleksandras Estka, Vilniaus distrikto senjoras Mikalojus Dzickovičius, Užnerio distrikto senjoras Tomas Kšyvienskis, Žemaitijos distrikto konsenjoras Jonas Žarnovietas. Komisiją sinodas įpareigojo rugsėjo 12 d. nuvykti į Kėdainius, inventorizuoti archyvą ir lokalizuoti saugiausioje vietoje. Komisijai buvo patikėtas ir dar vienas uždavinys Kėdainiuose – ji turėjo pasistengti, kad Burnievičiaus namas, esantis prie kolegijos, būtų prijungtas prie Kėdainių bažnyčios nuosavybės, o jame galėtų apsigyventi ir reziduoti Žemaitijos distrikto senjoras⁶⁴.

Komisija, kurioje buvo ir Kėdainių kunigas M. Minvydas, atvyko tik 1673 m. spalio 12 d., tačiau, neradusi namuose paties J. Beneto, ji negalėjo atlikti savo misijos. Komisarai išsivažinėjo, o M. Minvydai buvo patikėta kuo greičiau iš J. Beneto perimti archyvą⁶⁵. 1674 m. kovo 7 d. komisija vėl atvyko į Kėdainius. Jai vadovavo tuometinis Vilniaus superintendentas, kadaise kunigavęs Kėdainiuose, Mikalojus Dzickovičius. Komisija susipažino su archyve esančiais dokumentais ir pavedė Žemaitijos superintendentui M. Minvydai bei konsenjorui Jonui Žarnovietui sudaryti jo inventorių. Vienas inventoriaus

⁶² 1670 06 15, Kėdainiai. Vienetos konvokacija. *LMAVB RS*, f. 40, b. 125, l. 74–77; KOSMAN, Marceli. *Sytuacija prawno-polityczna <...>*, s. 107.

⁶³ 1671 05 02, Kėdainiai. Žemaitijos distrikto sinodas. *LNMMB RS*, f. 93, b. 92.

⁶⁴ 1673 06 19, Vilnius. Provincinio sinodo nutarimai. *LMAVB RS*, f. 40, b. 125, l. 86–87.

⁶⁵ 1673 09 13, Kėdainiai. Vienetos sinodo komisijos aktas. *LNMMB RS*, f. 93, b. 541, l. 41.

egzempliorius turėjo būti paliktas archyve, kitas – perduotas M. Dzičkovičiui. Archyvo dokumentai patalpinti saugoti bažnyčios rūsyje, Radvilų kriptoje⁶⁶. 1675 m. provincinis sinodas konstatavo, kad archyvas ir toliau turi likti Kėdainiuose, prižiūrimas Žemaitijos superintendente⁶⁷. 1676 m. Kėdainiuose vėl apsilankė sinodo komisija, vadovaujama kunigo T. Kšyviensio. Ji konstatavo, kad archyvas, prižiūrimas vietos superintendente, saugomas tinkamai, ir paprašė, kad iš archyvo kai kurie fundaciniai aktai laikinai būtų išduoti Upytės pavieto raštininkui, vykstančiam į LVT sesiją Naugarduke, kad jis aktuotų juos⁶⁸. 1684 m. Vienetos archyvas buvo perkeltas į Biržus, 1699 m. – į Karaliaučių, kur jis saugotas pilies bažnyčioje. Ten atsidūrė ir sidabrinė krikštykla iš Kėdainių bažnyčios. 1700 m. provincinis sinodas konstatavo, kad S. Bitneris pervežė Vienetos archyvą iš Kėdainių į Karaliaučių, ir išreiškė padėką už gerai atliktą darbą. Nuo šiol visų bažnyčių kunigai savo distriktuose turėjo turėti to archyvo dokumentų rejestrą⁶⁹.

1684 m. Kėdainiuose vykęs provincinis sinodas buvo ypač darbingas. Jame dalyvavo net 27 kunigai ir L. K. Radvilaitės dvariškis S. Nezabitauskis. Buvo paskirta komisija į Švobiškį, vadovaujama Žemaitijos superintendente D. Mikolajevskio. Ji turėjo išklausti vietos urėdininką, inventorizuoti bažnytinės valdos pajamas, išnagrinėti valdinių skundus, kurie šiame sinode buvo pateikti prieš vietos seniūną bei valsčiaus vaitą ir, jeigu prireiks, pakeisti urėdininką. Kaip įprastai, buvo susumuoti generalinės kolektos duomenys. Pastebėta, jog iš įvairių LDK distriktų sinodą pasiekdavo prašymai palikti generalinės kolektos surinktus pinigus distriktuose. Kėdainių kunigas D. Mikolajevskis, prieš dvejus metus Vienetos siūstas į Karaliaučių rinkti kolektos Lietuvos bažnyčioms, pateikė ataskaitą apie surinktus 1 246 auksinus. Už šią sėkmingą misiją sinodas jam pareiškė padėką. Baltarusijos superintendantas ir Kaidanavos bažnyčios kunigas Kristupas Žarnovicas pateikė ataskaitą apie savo 1667 m. įvykdytą vizitaciją po Baltarusijos distrikto bažnyčias. Vizitacijos metu siekta išsiaiškinti po karų su Rusija nusiaubtų Vitebsko ir Polocko bažnyčių būklę ir jas inventorizuoti. Priimti net 74 smulkesni Vienetos bendruomenės liečiantys nutarimai (*memorialia*). Sinodas parašė laišką L. K. Radvilaitei, dėkodamas už globą ir prašydamas, kad vietoje S. Neimano, Kėdainių gimnazijos rektoriaus, kuris tapo jos dvaro kunigu, rektoriumi būtų paskirtas S. Lutomirskis, taip pat informavo apie N. Radviliškio, Papilio, Naujamiesčio, Sialeco bažnyčių reikalus⁷⁰.

1691 m. birželio mėn. sinode Kėdainiuose nustatytos partikuliarinių sinodų vietos: Vilniaus distrikto – Žiupronyse, Naugarduko distrikto – Bielyčioje, Palenkės

⁶⁶ 1674 03 07, Kėdainiai. Vienetos sinodo komisijos aktas. *LNMMB RS*, f. 93, b. 541, l. 44.

⁶⁷ 1675 06 26, Vilnius. Provincinio sinodo nutarimai. *LMAVB RS*, f. 40, b. 125, l. 95v.

⁶⁸ 1676 08 26, Kėdainiai. Vienetos sinodo komisijos aktas. *LNMMB RS*, f. 93, b. 541, l. 58.

⁶⁹ KOSMAN, Marcell. *Litewska Jednota Ewangelicko-Reformowana od połowy XVII w. do 1939 r.* Opole, 1986, s. 33; 1684 06 11–12, Kėdainiai. Provincinio sinodo nutarimai. *LMAVB RS*, f. 40, b. 125, l. 155; FIJAŁKOWSKI, Paweł. *Polska wspólnota ewangelicko-reformowana w Królewcu.* *ORP*, 2001, t. XLV, s. 138.

⁷⁰ 1684 06 11–12, Kėdainiai. Provincinio sinodo nutarimai. *LMAVB RS*, f. 40, b. 125, l. 151v–163; ŁUKASZEWICZ, Józef. *Dzieje kościołów wyznania <...>*, t. I, s. 263; 1684 06 15, Kėdainiai. Provincinis sinodas L. K. Radvilaitei. *AR*, dz. VIII, nr 710, l. 78–79.

distrikto – Zabluduve, Žemaitijos distrikto – Kėdainiuose, Baltarusijos distrikto – Kaidanavoje, Užnerio distrikto – Biržuose. Po staigios D. Mikolajevskio iš Kalovo mirties superintendentu paskirtas Jurgis Lutomirskis⁷¹. Sinode organizuota generalinė kolekta. Ją pateikė visų distriktų atstovai, išskyrus Žemaitijos distrikto⁷².

Nuo XVI a. pabaigos iki XVII a. vidurio, kol galutinai nebuvo pastatyta katedrinė reformatų bažnyčia Kėdainių miesto centre, Kėdainiai dar nebuvo Žemaitijos evangelikų centru⁷³. Nors visų distrikto sinodų vietų identifikuoti neįmanoma, kadangi neišliko sinodų protokolų iki 1639 m., tačiau aišku, kad XVII a. pirmojoje pusėje dažniausiai jie vyko Šiluvoje (1615, 1616, 1631, 1639–1650, 1652–1655), kartais – Raseiniuose (1628, 1635, 1651), tik vienas – Kėdainiuose (1624).

XVII a. antrojoje pusėje Kėdainiai tapo dominuojančia Žemaitijos distrikto partikuliarinių sinodų vieta. 19 sinodų vyko Kėdainiuose (1671, 1673, 1676–1692), 8 – Šiluvoje (1661, 1662, 1664–1668, 1672), 1 – Kelmėje (1674). 1656–1660, 1663, 1669–1670, 1675 m. distrikto sinodai nevyko. 1677 m. distrikto sinodas priėmė kanoną, kad „*laikantis seno papročio*“ partikuliariniai sinodai turi vykti Kėdainiuose, o ne kur nors kitur⁷⁴. Partikuliariniuose sinoduose dažniau nagrinėti mažesnių distrikto bažnyčių klausimai. Kėdainių klausimus ir toliau analizuodavo pačios bažnyčios vyresniųjų sesijos. Partikuliariniai sinodai rinkdavo distrikto delegatus į provincinį sinodą. Vykdavo trumpai, dažniausiai vieną dieną balandžio arba gegužės mėn., prieš provincinį sinodą.

Kėdainių bažnyčios vyresniųjų sesijos

Reformatų bažnyčios tikinčiųjų bendruomenę sudarė dvasininkai ir pasauliečiai, tačiau šaltiniuose retai jie taip skiriami, dažniausiai tik kalbant apie bažnyčios valdymą. Teologine prasme bendruomenė laikė save vientisa. Save apibūdinti vartojo terminus, kurie pabrėžė visų tikinčiųjų, priklausančių jai, vienybę: broliai (*bracia*), tikėjimo namiškiai (*domownicy wiary*), evangelikai (*ewangelicy*), teisingi krikščionys (*prawdziwe chrescijanie*), Dievo bendrija (*społeczność Boskie*), Dievo bažnyčia (*Kościół Boży*), Dievo surinkimas (*zgromadzenie Boskie*). Pamaldų metu vyrai ir moterys sėdėjo atskiruose suoluose, valstiečiai – irgi atskirai. Taip teigti leidžia 1635 m. bažnyčios pajamų ir išlaidų inventorius, kuriame nurodyta, kad bažnyčioje pakabintos 3 skrynelės piniginiams aukoms⁷⁵.

⁷¹ ŁUKASZEWICZ, Józef. *Dzieje kościołów wyznania <...>*, t. I, s. 287; TWOREK, Stanisław. Lutomirski J. PSB, t. XVIII, z. 2, s. 141–142.

⁷² „<...> *collecta generalna na synodzie prowincjonalnym kieydanskim 1691*”. LMAVB RS, f. 40, b. 67/1, l. 7.

⁷³ LUKŠAITĖ, Ingė. *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje*. Vilnius, 1999, p. 436.

⁷⁴ 1677, Kėdainiai. Žemaitijos distrikto sinodas. LNMMB RS, f. 93, b. 92.

⁷⁵ „<...> *jedna przy męskich, druga przy białogłowskich ławkach, trzecia gdzie loco opportuno dla poddanych*”. 1635 08 13. Kėdainių bažnyčios pajamų ir išlaidų inventorius. LNMMB RS, f. 93, b. 540, l. 38; LMAVB RS, f. 9, b. 3040, l. 36.

XVII a. pradžioje, kol bažnyčios organizacinės struktūros dar tik formavosi, Radvilos prižiūrėjo bažnyčias per savo dvaro dvasinius ir pasaulietinius klientus. 1614 m. K. Radvila dvariškiui Saliamonui Risinskiui patikėjo bažnyčių, esančių jo valdose, visokeriopą priežiūrą. Nors instrukcijoje šalia daugybės bažnyčių (Biržų, Papilio, Naujamiesčio, Lipično, Zabludovo) nenurodyti Kėdainiai, tačiau, matyt, tik dėl to, kad dar pusmetį valda nebuvo K. Radvilos nuosavybe. Nurodymus dėl bažnyčių funkcionavimo neabejotinai galima priskirti ir Kėdainiams⁷⁶. 1621 m. K. Radvila Lietuvos ir Palenkės trakto valdų bažnyčias prižiūrėti pavedė Palenkės distrikto superintendantui Motiejui Bankovskiui ir S. Risinskiui, o Rusios ir Panemunės trakto – kunigui Jonui Zigrovijui ir Jonui Cedrovskiui. Šie du kartus per metus privalėjo apvažiuoti visas bažnyčias, prižiūrėti, kad kunigai tinkamai vykdytų savo pareigas, pasirūpinti, kad bažnyčios, mokyklos ir špitolės veiktų tvarkingai, kad nebūtų apleisti bažnyčių pastatai. Kėdainių bažnyčia, esanti Lietuvos trakto valdų erdvėje, turėjo būti vizituojama ir prižiūrima M. Bankovskio ir S. Risinskio⁷⁷. Radvilų dvaro tiesioginis dalyvavimas sprendžiant bažnyčios valdymo ir priežiūros reikalus ir toliau buvo ryškus, tik kiek keitėsi jo pobūdis. Radvilų dvaro klientai (valdos seniūnai, miesto vaitai, dvariškiai) buvo aktyvūs reformatų bendruomenės nariai – patys dalyvaudavo instituciniame bažnyčios gyvenime ir nuolat informuodavo patronus apie bažnyčios veiklą ir gyvenimą.

Kėdainių bažnyčioje bent nuo 1628 m. nuolat vykdavo sesijos, kuriose dalyvaudavo bažnyčios kunigai, senjorai ir kiti pareigūnai (auditoriai, ekonomai (*szafarze*)) ir parapijiečių atstovai (*sluchacze*). Nesusirinkus visiems bendruomenės atstovams, sesija galėdavo neįvykti ir būdavo nukeliama vėliau⁷⁸, o kartais vykdavo ir nedalyvaujant visiems⁷⁹. Svarbus buvo parapijiečių atstovų dalyvavimas sesijose. Nors jie ir nepasirašinėdavo sesijų aktų, tačiau dalyvaudavo klausimų svarstymuose, per juos kiti tikintieji sužinodavo visas bažnyčios valdymo ir pokyčių naujienas. Ypač išskirtiniais atvejais sesijoje galėjo dalyvauti ne tik Kėdainių bažnyčios bendruomenės atstovai. Taip nutiko, pavyzdžiui, 1650 m. rugpjūčio 31 d., kai į sesiją, vykusią superintendente S. Tamošausko laidotuvių dieną, atvyko pats Jonušas Radvila, pasirašęs sesijos aktuose, ir 10 kunigų iš kitų LDK distriktų⁸⁰.

Sesijos vykdavo gana dažnai. Prieš provincinį sinodą vykdavo visada. Į sinodą sesija siūsdavo kažką iš vietos kunigų, kartais duodavo ir instrukcijų. Be įprastinių sesijų,

⁷⁶ 1614, K. Radvilos instrukcija S. Risinskiui. *Monumenta reformationis <...>*, s. XV–XXIV.

⁷⁷ 1621 08 16, b. v. K. Radvilos instrukcija dvariškiams, prieš išvykstant į Livonijos kampaniją. AR, dz. XI, nr 37, l. 176–177.

⁷⁸ 1651 m. rugsėjo 22 d. susirinkę į sesiją ją atidėjo, neatvykus svarbiems asmenims. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 92; 1653 m. rugsėjo 7 d. į sesiją susirinko tik miestiečiai senjorai ir kunigai, tačiau nebuvo nė vieno bajoro senjoro ir parapijos atstovo, todėl nuspręsta sesiją savaitę atidėti, kol susirinks visi. 1653 09 12. Kėdainių bažnyčios sesija, *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 110.

⁷⁹ 1653 m. rugsėjo 19 d. sesija įvyko, nedalyvaujant visiems senjorams ir bažnyčios ekonomui. 1653 09 19. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 110.

⁸⁰ 1650 08 31. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 83–87.

vykdavo ir ekstraordinarinės. Sesijos nevyko tik 1657 m. Tai, matyt, buvo susiję su Kėdainių perdavimu V. Gosievskiui ir sunkesne evangelikų padėtimi, netikėtai pasikeitus Kėdainių savininkui. Sesijos visada vykdavo pagrindinėje bažnyčioje, kartais – kolegijoje⁸¹. 1628 m. sesijų posėdžiai dažniausiai vykdavo penktadieniais, po vakarinių pamaldų tikintieji pasilikdavo bažnyčioje, o jeigu sesija nevykdavo, tiesiog išsiskirstydavo namo⁸². 1630 m. nustatyta, kad sesija turi vykti kiekvieną penktadienį po rytinių pamaldų, jeigu atsirastų svarbių svarstytinų klausimų⁸³. 1631 m. buvo nustatyta, kad kas 4 savaites „*geros tvarkos palaikymui, blogybių prevencijai ir dažnoms konsultacijoms*“ bažnyčios senjorai ir auditoriai turi rinktis į viešas sesijas bažnyčioje. Esant reikalui, buvo numatytos ekstraordinarinės sesijos, į kurias senjorai buvo kviečiami laiškais. Senjorai turėjo dalyvauti sesijose „*darbingai*“, o ne tik reprezentuodami, jog nešioja senjoro vardą⁸⁴.

Sesijose dalyvaudavo dvasiniai ir pasaulietiniai senjorai. Tarp pastarųjų buvo miestiečiai ir bajorai. Bažnyčios senjorais paprastai būdavo miesto ir valdos elito atstovai (vaitai, seniūnai, burmistrai, tarėjai). 1630 m. bajorų kilmės senjorais buvo Adomas Dyrma, Andrius Pšystanovskis, Mykolas Krensovskis, Petras Kochlevskis, iš miestiečių – daktaras Jokūbas Fabricijus, Adomas Burnaitis, Petras Gerdvila, Steponas Telega⁸⁵. 1638 m. bajorų kilmės senjorais buvo Petras Kochlevskis, Andrius Pšystanovskis, iš miestiečių – burmistras Jokūbas Fabricijus, miesto raštininkas Stanislovas Lucenijus, Steponas Telega, Adomas Burnaitis, Petras Gerdvila, Jonas Rozengardas. 1638 m. mirus senjorams Adomui Dyrmai ir Mykolui Krasovskiui naujų senjorų išrinkimas atidėtas iki P. Kochlevskio atvykimo ir dalyvavimo sesijoje. 1651 m. bajorų kilmės senjorais buvo išrinkti Paulius Prozoras, miesto vaitas, Kėdainių valdos seniūnas Laurynas Kochanskis, Mykolas Vorlovskis, o iš miestiečių – burmistrai Steponas Telega ir Juzefas Lipskis, Gabrielis Jamuntas, Jonas Arnetas, Endrysas Simsonas, Aleksandras Gordonas⁸⁶. Mirus senjorams, į jų vietą buvo išrenkami nauji. 1653 m. vietoje Martyno Medekšos išrinktas Samuelis Kulvietis, o vietoje Hendrycho Simsono – kapitonas Jokūbas Majus⁸⁷. 1661 m. bažnyčios pasaulietiniais senjorais buvo seniūnas Steponas Oborskis, P. Prozoras, paseniūnis L. Kochanskis, M. Vorlovskis, iš miestiečių – S. Telega jaunesnysis, burmistras G. Jamuntas, J. Arnetas, A. Gordonas ir naujai išrinkti burmistras Petras Zygmuntovičius bei tarėjas Jurgis Benetas⁸⁸. 1668 m. S. Telegą tarp senjorų pakeitė Laurynas Burnievičius,

⁸¹ „<...> sessia extraordinaryjna 25 february eodem anno in collegio miana”. 1667 02 25. Kėdainių bažnyčios ekstraordinarinė sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 541, l. 13.

⁸² 1628 11 20. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 541, l. 8–9.

⁸³ 1630 05 03. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 11.

⁸⁴ 1631. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 22; 1652 12 23. Kėdainių bažnyčios ekstraordinarinė sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 96.

⁸⁵ 1630 05 03. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 11.

⁸⁶ 1638 03 28. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 55; 1638 11 17. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 60; 1650 04 16. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 82.

⁸⁷ 1653 09 19. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 110.

⁸⁸ 1661 09 05. Kėdainių bažnyčios ekstraordinarinė sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 153.

G. Jamuntą – Baltramiejus Miksievičius⁸⁹. 1677 m. distrikto sinodas paprašė Kėdainių valdos seniūną D. Kosciuską tapti bažnyčios senjoru⁹⁰. 1691 m. bažnyčios senjorais buvo valdos vietininkas Andrius Kaminskis, Kauno vaiskiai Simonas ir Jonas Zabelos, vaitas Juzefas Budrevičius, tarėjai Robertas Levistonas, Pacevičius, Chilmanovičius⁹¹.

Senjorai kartu su kunigais turėjo rūpintis bažnyčia, nesileisti į girtuokliavimus, svetimavimus ir prižiūrėti, kad kiti to nedarytų. Jei pastebėtų panašius reiškinius tarp parapijiečių, privalėjo pranešti, nepaisydami asmens statuso, talentų ir klientelinės priklausomybės⁹². Prižiūrėjo, kad kunigai ir jų bendradarbiai gyventų dievotai. Pastebėję kunigo veikloje ar gyvenimo būde negerų tendencijų, privalėjo išpėti jį žodžiu, o jei neklausytų, tuomet pranešti apie tai bažnyčios vyresniesiems arba sinodui žodžiu arba laišku. Buvo atsakingi dėl įvairių barnių ir ginčų, iškylančių tarp parapijiečių, nuraminimo ir išsprendimo⁹³. Senjorai buvo savotiški kunigų bendradarbiai ir pagalbininkai. Be pateisinamos priežasties neturėjo teisės praleisti sesijos posėdžių. Sesijos būdavo dažnai vienos dienos, retais atvejais – kelių dienų. Senjorai kartu su kunigais sprendavo sesijų šaukimo laiką ir nagrinėdavo finansinius bendruomenės dokumentus⁹⁴. Senjorus rinkdavo bendruomenės sesija⁹⁵.

Bažnyčios suplanuotos sesijos kartais galėdavo ir neįvykti, jeigu nesusirinkdavo pakankamas senjorų skaičius. Taip 1653 m. rugsėjo 7 d. į sesiją susirinko tik miestietiškos kilmės senjorai, tačiau nebuvo nė vieno bajoro ir bažnyčios „klausytojo“, todėl sesija atidėta savaitei. Jeigu sesija vis dėlto įvykdavo, nedalyvaujant visiems senjorams, būdavo atidedami kai kurie svarbūs svarstylini klausimai, pvz., finansinių bažnyčios sąskaitų nagrinėjimas⁹⁶.

Kėdainių bažnyčios sesijose nagrinėti patys įvairiausi klausimai: finansiniai (bažnyčios pinigų skolinimas, bažnyčios pastatų nuoma ir pirkimas ar pardavimas, algos kunigams ir katechetams, bažnyčios biudžeto balansas), karitatyviniai (špitolės veikla, išmaldos vargšams rinkimas), teologiniai, liturginiai ir bažnytinės disciplinos (dienų paskyrimas konkrečių kunigų tarnystei, religinių švenčių organizavimas, parapijiečių elgsena pamaldų metu, kunigų elgesys), švietimo (gimnazijos veikla), dvasinio personalo gyvenimo ir veiklos kokybės, taip pat santykių su miesto liuteronais atvejai. Kartais Kėdainių

⁸⁹ 1668 03 19. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 541, l. 18.

⁹⁰ 1677, Kėdainiai. Žemaičių distrikto sinodas. *LNMMB RS*, f. 93, b. 92.

⁹¹ 1691 09 21. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 541, l. 127–128.

⁹² „<...> nie mając względu na osoby, dary i clientele”. 1638 03 29. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 55.

⁹³ 1638 11 17. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 60; JARCZYKOWA, Mariola. Obraz świeckich patronów i seniorów Kościoła ewangelicko-reformowanego w piśmiennictwie XVI i XVII wieku. *Terminus*, 2017, t. 19, z. 2, s. 269.

⁹⁴ 1650 04 16. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 82.

⁹⁵ 1653 m. vietoje dviejų mirusių senjorų išrinkti du nauji: vietoje Martyno Medekšos – Samuelis Kulvietis, o vietoje Hendrycho Simsono – kapitonas Jokūbas Majus. 1653 09 19. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 110.

⁹⁶ 1653 09 12, 19. Kėdainių bažnyčios sesijos. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 110.

bažnyčios sesija nagrinėdavo klausimus, susijusius su kitomis distrikto bažnyčiomis, taip papildydamos partikuliarinių sinodų veiklą. Kadangi 1650 m. Vienetos sinodas Naujamiesčio kunigą J. Božymovskį paskyrė vykti į Biržus derinti lietuviškų giesmių ir maldų tvarką, Kėdainių sesija rūpinosi, kas pavaduos J. Božymovskį jo parapijoje. Nutarta kas trečią sekmadienį siųsti kunigą A. Naševskį. Ta pati sesija sprendė Gėluvos, Krasnagališkių, Kelmės aprūpinimo klausimus⁹⁷.

Kartais nagrinėti probleminiai parapijiečių elgesio atvejai, kėlę abejonių dėl jų dievotumumo. 1631 m. sesija svarstė Kėdainių burmistro Juzefo Lipskio nedievoto sprendimo atvejį. Burmistras savo vyresnįjį sūnų atidavė mokytis į „*stabmeldišką*“ (katalikų – *aut. past.*) mokyklą ir, neatsižvelgdamas į bažnyčios prašymus ir priminimus, jo neatsiėmė iš ten, nors per visus metus ne kartą žadėjo. Toks J. Lipskio elgesys buvo pasmerktas ir svarstyta, ką toliau su juo daryti, jeigu sūnų ilgiau paliks ten mokytis⁹⁸. Panašu, kad tai buvo bažnyčios problema. Tikintieji buvo raginami savo vaikus būtina vesti į evangelikų mokyklą ir prašomi skatinti taip elgtis savo draugus, pažįstamus. 1628 m. burmistras Juzefas Zygmuntovičius sesijos metu pasižadėjo savo vaikus paimti iš „*popiežystės*“. Tai, matyt, reiškė, kad burmistro vaikai mokėsi katalikiškoje parapijėje Kėdainių mokykloje⁹⁹. 1632 m. J. Lipskis sesijos metu pasižadėjo nedelsdamas paimti sūnų iš katalikiškos mokyklos¹⁰⁰.

1637 m. burmistras J. Lipskis vėl „pasižymėjo“. Pastebėta, jog daug kartų praleido Šv. Komunijos sakramento apeigas. Senjorų sueigoje burmistras žadėjo pasitaisyti ir dalyvauti artimiausioje Šv. Komunijoje. Sesija pavedė kunigui M. Matysevičiui ir senjorui L. Kochanskiui įspėti S. Burnaitį ir Abrianovą dėl pamaldų praleidinėjimo. Stanislovas Lucenas buvo įpareigotas pasikalbėti su savo giminaičiu burmistru Abraomu Lucenu, rodančiu blogą pavyzdį kitiems, praleidinėjančiu pamaldas ir Šv. Komunijos apeigas, o kunigas J. Ostrovskis – su Lipska, kuri dėl kažkokių asmeninių problemų jau seniai nebeateidavo į Šv. Komunijos apeigas¹⁰¹.

1654 m. sesija svarstė parapijiečio Samuelio Staniulevičiaus elgesį. Jis nevaikščiojo į pamaldas, „*paniekindavo Viešpaties stalą*“ (nelankė Šv. Komunijos apeigų – *aut. past.*), nesilaikydavo sinodo nustatytų pasninkų¹⁰². 1659 m. S. Staniulevičius, kelerius metus praleidinėjęs pamaldas, vėl pateko į bažnyčios vyresniųjų nemalonę. Įspėtas, jog jeigu nepakeis savo požiūrio, bus neprileistas prie Šv. Komunijos ir bus svarstoma dėl ekskomunikacijos¹⁰³. Dalyvavimas Šv. Komunijos apeigose buvo labai svarbus ritualinis

⁹⁷ 1650 08 31. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 86.

⁹⁸ 1631. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 22–23.

⁹⁹ 1628. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 541, l. 7.

¹⁰⁰ 1632 01 18. Kėdainių bažnyčios sesija. *LMAVB RS*, f. 9, b. 3040, l. 26.

¹⁰¹ 1637 09 20. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 53.

¹⁰² 1654 04 01. Kėdainių bažnyčios sesija. *LMAVB RS*, f. 9, b. 3040, l. 114.

¹⁰³ 1659 09 19. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 141.

veiksmas¹⁰⁴, turintis ne tik dvasinę reikšmę, bet ir skirtas tikinčiųjų bendruomenės vienybei bei sutelktumui. Šios apeigos praleidinėjimas laikytas nepateisinamu veiksmu ir kartu nediegotumo ženklu. 1638 m. nutarta, kad tie, kurie sąmoningai vengia dalyvauti Šv. Komunijos apeigose, bus šalinami iš bendruomenės, o tie, kurie nešioja paskalas apie savo bendruomenės narius, bus neprileidžiami dalyvauti Šv. Komunijos sakramento apeigose, turės atlikti viešą atgailą ir sumokėti 5 kapų grašių baudą špitolės poreikiams patenkinti. 1652 m. priešvėlykinėje sesijoje minėta, jog kai kurie „*klausytojai*“ atkakliai praleidinėja Šv. Komunijos apeigas. Prisimintas 1638 m. kanonas, nustatęs, kad asmuo, 2–3 kartus įspėtas dėl Šv. Komunijos praleidinėjimo, gali būti prie jos neprileidžiamas¹⁰⁵.

1666 m. nutarta, jog tų, kurie be pateisinamos priežasties praleidinėja Šv. Komuniją, pavardės bus viešai skelbiamos iš sakyklos, o ir patys galės būti ekskomunikuoti iš tikinčiųjų bendruomenės¹⁰⁶. Dažnas pamaldų praleidinėjimas nebuvo toleruojamas. 1660 m. antrasis bažnyčios kunigas bažnyčios sesijoje gavo pavedimą pasikalbėti su parapijiečiu J. Rozengardtu ir išsiaiškinti, kodėl šis nebeateina į bažnyčią¹⁰⁷. Neprileidimas prie Šv. Komunijos apeigų galėjo būti nulemtas ir chuliganiškos jaunimo elgsenos. 1654 m. sesija svarstė atvejus, kai naktimis prie bažnyčios kažkoks asmuo kėlė neramumus, įtraukdamas į tai bažnyčios jaunimą. Sesija įpareigojo L. Kochanskį, kad jis kaip valdos seniūnas įspėtų viešosios tvarkos drumstėją, o jaunuolių tėvams primintų, jog draustų savo atžaloms vaikštinėti po miestą naktimis. Pasikartojus panašiams atvejams, tiek tėvams, tiek jų sūnums grėšė neprileidimas prie Šv. Komunijos¹⁰⁸.

1647 m. sesijoje nagrinėtos parapijos 2–3 šeimų atstovų nešiojamos po miestą paskalos, kunigų apkalbinėjimai. Ieškota sprendimo, kaip įtikinti bendruomenės narius taip nesielti, o turint pretenzijų dvasininkams, išsakyti tai sesijų metu, bet neskleisti gandų už bažnyčios ribų. Atkreiptas dėmesys į kelių bažnyčios narių moterų liudijimą, kad pamaldų metu jos ne kartą yra pastebėjusios „*kitatikų*“ (katalikų – *aut. past.*), kurie trukdė klausytis pamokslų. Skūstasi ir Kėdainių gimnazijos mokiniais, kurie dalyvaudami pamaldose elgėsi nedrausmingai, trukdė kitiems giedoti ir klausytis pamokslų. Raginta neužsiimti apkalbomis, paprašyta, kad mokyklos preceptorius prižiūrėtų mokinių elgesį „*Dievo namuose*“ ir savo asmeniniu pavyzdžiu ugdytų jų dievotą elgesį¹⁰⁹.

1654 m. už nepagrįstą kunigų apkalbinėjimą barzdaskutys Jonas Vegneris buvo tris kartus įspėtas senjorų. Sesijoje fiksuota, kad tie, kurie girtuokliauja ir vaikštinėdami po namus apkalbinėja Dievo tarnus, iš pradžių bus keletą kartų įspėti, o jeigu ir toliau taip

¹⁰⁴ Apeigoms atlikti buvo naudojamas prancūziškas arba ispaniškas vynas. 1655 08 02. Kėdainių bažnyčios išlaidų inventorių. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 165; Neturint vyno Kėdainiuose, buvo perkamas Karaliaučiuje. 1677 06 04. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 541, l. 60.

¹⁰⁵ 1638 03 28. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 55; 1652 03 29. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 96.

¹⁰⁶ 1667 04 04. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 541, l. 14.

¹⁰⁷ 1660 11 22. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 541, l. 150.

¹⁰⁸ 1654 04 01. Kėdainių bažnyčios sesija. *LMAVB RS*, f. 9, b. 3040, l. 114.

¹⁰⁹ 1647 12 20. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 78–79.

elgsis bei nereaguos į perspėjimus, „*bus pašalinti iš Dievo bažnyčios bendruomenės*“¹¹⁰. 1658 m. bažnyčios sesijoje superintendentas gėdino tuos parapijiečius, kurie yra „*abejingi Dievo namams*“, vėluoja į pamaldas, išeina per pamaldų vidurį, plepa pamokslų metu¹¹¹.

Kivirčiai tarp bendruomenės narių taip pat buvo bažnyčios vyresniųjų dėmesio akirtyje. 1641 m. svarstytas Danieliaus Pacovičiaus elgesys. Pastarasis negražiais žodžiais apkalbėjo kalvio Varnelio našlę už tai, kad ji ištekėjo už kataliko ir Santuokos sakramentą priėmė Katalikų bažnyčioje. Šiuo atveju bažnyčios vadovams svarbiau buvo ne evangelikės pasirinkimas tekėti už kataliko, bet nekrikščioniška D. Pacovičiaus laikysena. Jis įspėtas dėl savo elgesio, laikinai neprileistas prie Šv. Komunijos¹¹². 1648 m. sesija nagrinėjo kivirčą tarp dviejų bendruomenės narių. Janova Kuperova pasiskundė dėl Sofijos Radziševskos nederamo elgesio jos dukters Kotrynos atžvilgiu, kurią du kartus išvadino negražiais žodžiais. Sesija apklausė asmenis, kurie galėjo paliudyti matę šį incidentą. Jokūbas Andriejevičius su Stanislovu Korupa paliudijo, kad girdėjo tai. Pastarasis liudytojas, būdamas katalikas, netgi ištraukė į konfliktą, ragindamas S. Radziševską daugiau nesielgti taip gėdingai. Pastarąja skundėsi ir burmistras Juzefas Lipskis, Hendrisova Samsonova. „Kaltinamoji“ pripažino metamus priekaištus. Bažnyčios sesija nurodė S. Radziševskai viešai bažnyčioje atsiprašyti Dievo ir įžeistų asmenų bei atlikti atgailą prieš dalyvaujant Šv. Komunijos apeigose. Ta pati sesija sulaukė ir dar vieno kreipimosi iš gimnazijos rektoriaus F. Starkijaus dėl nederamo parapijiečių tarpusavio elgesio. Jis tvirtino, kad Kotryna Kuperovna, eidama iš evangelikų pamaldų, visokiais nepagarbiais žodžiais išvadino jo žmoną. K. Kuperovna neigė kaltinimus, sesijai nusprendus pasikviesti pasikalbėti rektorių su žmona ir šiems negalint atvykti, klausimas atidėtas iki kitos sesijos¹¹³. Ypač subtilūs ginčai tarp bažnyčios elito narių buvo sprendžiami nekeliant klausimo į viešumą¹¹⁴.

1651 m. kantorius Kaminskis apkaltintas tuo, jog sumušė vieną Kėdainių nuomininką. Sesija įpareigojo jį atsiprašyti bažnyčios vyresniųjų ir paties nuomininko¹¹⁵. 1653 m. nagrinėtas kantoriaus Kaminskio abejingumas savo pareigoms. Konstatuota, jog pastarasis dažnai praleidinėja lietuviškas ir lenkiškas pamaldas. Nutarta, jeigu kantorius tinkamai nevykdys savo pareigų, teks ieškoti kito asmens į tą vietą, o pastarajam Kaminskis turės mokėti pusę savo algos¹¹⁶.

1659 m. svarstytas skandalingas atvejis, kai Andrysova Simsonova sumušė kitą moterį, tos pačios bažnytinės bendruomenės narę Forbezovą. A. Simsonova buvo turtinga miestietė, o nukentėjusioji, matyt, – valstietė, nes nurodyta, kad A. Simsonova užpuolė „*negerbdama nei savo, nei jos luomo*“. Kaltinamoji privalėjo viešai atsiprašyti Forbezovos,

¹¹⁰ 1654 04 01. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 114.

¹¹¹ 1658 04 12. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB*, f. 93, b. 540, l. 129.

¹¹² 1641 04 25. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 74.

¹¹³ 1648 07 22. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 80.

¹¹⁴ 1650 m. kažkokį kivirčą tarp gimnazijos rektoriaus F. Starkijaus ir gimnazijos kuratoriaus privačiai ramino bažnyčios kunigai. 1650 09 23–24. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 90.

¹¹⁵ 1651. Kėdainių bažnyčios sesija prieš Velykas. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 91.

¹¹⁶ 1653 02 10. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 104–105.

sumokėti 10 auksinų gydymo išlaidas Kėdainių barzdaskučiu ir 20 auksinų baudą bažnyčios špitolėi¹¹⁷.

Miesto rengiami sekmadienio turgūs buvo nuolatinio bažnyčios vadovybės nepasitenkinimo priežastimi ir galvos skausmu. 1624 m. Žemaitijos partikuliarinis sinodas Kėdainiuose savo susirinkime nagrinėjo šį klausimą. Sinodas pabrėžė, jog turgaus diena yra šeštadienis, o sekmadienis – šventa diena, kurios metu negali vykti turgus. Tuo metu Kėdainių valdos administratorius Andrysovas, matyt, katalikas, pats pritarė ir skatino rengti turgus ir šeštadieniais, ir sekmadieniais. Sinodas pareiškė nuomonę, kad turgaus nereiktų leisti ne tik ryte, bet ir po rytinių lietuviškų pamaldų¹¹⁸. Nors 1637 m. K. Radvilos prašymu V. Vazos patvirtintoje tvarkoje mieste turgūs galėjo vykti tik pirmadieniais, trečiadieniais ir šeštadieniais, matyt, jie ir toliau vyko taip pat ir sekmadieniais, nes 1638 m. bažnyčios vyresnieji nusprendė kreiptis į K. Radvilą, valdos seniūną P. Kochlevskį ir Vienetos sinodą, prašydami, kad Kėdainiuose, kol vyksta sekmadieninės pamaldos, būtų uždrausta prekiauti turguje, lankytis karčemos, gerti, žaisti kortomis, šokti¹¹⁹. Kadangi lietuviškos pamaldos visada būdavo pirmos anksti ryte, tai kėlė tam tikrų nesklandumų sekmadieniais, kai pirmojoje dienos pusėje mieste vykdavo turgus. Tai atitiko bendrą Vienetos poziciją. 1645 m. Žemaitijos distrikto sinode pateikta ir svarstyta „škotų peticija“. Škotų atstovai konstatavo, kad sekmadieniais daugelis važinėja po turgus, muges ir užsiima prekyba. Tai įvertinta kaip nedovanotina šventos dienos profanacija. Nuspręsta, jog pasitvirtinus tokiems atvejams kunigai turi vieną arba du kartus įspėti dėl tokios veiklos, o nesureagavusius į pastabas neprileisti prie Šv. Komunijos. Taip pat nutarta šį klausimą per Žemaitijos distrikto senjorą iškelti provinciniame sinode¹²⁰. Tais pačiais metais Vienetos sinodas sekmadieninės prekybos klausimą traktavo kaip aktualų ir priėmė kanoną *Apie turgus sekmadieniais*, nusakantį, jog kunigai savo parapijose turi stengtis, kad sekmadieniais nebūtų prekiaujama ir dirbama¹²¹. 1648 m. V. Vazos patvirtintos Magdeburgo privilegijos, numačiusios turgus ketvirtadieniais bei šeštadieniais, ir toliau nebuvo laikomasi. Prekiauti sekmadieniais buvo uždrausta tik žydams¹²². 1655 m. bažnyčios prašymu magistratas žadėjo panaikinti sekmadienio turgus, tačiau neskubėjo priimti tokio sprendimo¹²³. Po kelių savaičių kunigai vėl kreipėsi į magistratą, kad būtų uždrausti sekmadienio turgūs Kėdainiuose¹²⁴. Matyt, šis klausimas taip ir nebuvo išspręstas Reformatų bažnyčios naudai. 1668 m. bažnyčios sesijoje vėl būta svarstymų dėl

¹¹⁷ 1659 04 07. Kėdainių bažnyčios sesija. LNMMB RS, f. 93, b. 540, l. 135–136.

¹¹⁸ KARVELIS, Deimantas. *Iš Radvilų giminės istorijos* <...>, p. 453.

¹¹⁹ 1638 03 28. Kėdainių bažnyčios sesija. LNMMB RS, f. 93, b. 540, l. 58; *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai. T. 3. Kėdainiai*. Sud. A. Tyła. Vilnius, 2002, p. 173.

¹²⁰ 1645 05 22. Šiluva. Žemaitijos distrikto sinodas. LNMMB RS, f. 93, b. 92.

¹²¹ 1645 06 25–27. Vilnius. Provincinis sinodas. LMAVB RS, f. 267, b. 2901, l. 118v.

¹²² *Lietuvos magdeburginių miestų* <...>, p. 258.

¹²³ „<...> magistrat obiecał przykładem inszych miast <...> targi niedzielne in quantum feri poolest znieść“. 1655 03 24. Kėdainių bažnyčios sesija. LNMMB RS, f. 93, b. 540, l. 123; *Lietuvos magdeburginių miestų* <...>, p. 196.

¹²⁴ 1655 05 14. Kėdainių bažnyčios sesija. LNMMB RS, f. 93, b. 540, l. 125.

sekmadienio turgų uždraudimo¹²⁵. Ši problema išliko ir XVIII a. Ir toliau sekmadieniais mieste dažnai vykdavo turgūs, Kėdainių dvasininkų nuomone, „*prieštaraujant kunigaikščių (Radvilų – aut. past.) nuostatoms ir Dievo įsakymui*“. Apeliuodami į dievobaimingus valdos administratorius ir pabrėždami, kad tai labai nuostolinga pamaldoms, prašė, kad turgūs ir šinkavimas sekmadieniais nebūtų leidžiami pirmojoje dienos pusėje – nuo 9 iki 12 valandos. Administratoriai tai paliko spręsti magistratui¹²⁶.

1654 m. bažnyčios vyresnieji kreipėsi į miestiečius evangelikus, turinčius namuose šinkus, kad pasninkų dienomis neįsileistų į savo namus jaunimo. Kreiptasi ir į magistratą – prašyta, kad pasninkų dienomis miesto valdžia draustų vartoti alkoholį tiek „*mūsiškiams*“ (evangelikams – *aut. past.*), tiek „*svetimiems*“ (katalikams – *aut. past.*)¹²⁷. 1659 m. pastebėjus, jog tarp parapijiečių padažnėjo įvairių šeimos švenčių – krikštynų, vestuvių – ir šiaip „*banketų*“, vykstančių sekmadieniais, bažnyčios vyresnieji, atsižvelgdami, jog tokie renginiai Viešpaties dieną, kai jų metu padauginama alkoholio, netgi susimušama, nedera kiekvienam, kuris „*vadinasi evangeliku*“. Tikintieji raginti nerengti tokių švenčių sekmadieniais¹²⁸. 1668 m. sesija nusprendė kreiptis į valdos seniūną J. Benetą dėl žydų, kurie per šv. Kalėdas degtinei varyti samdo krikščionis (evangelikus reformatus – *aut. past.*), prašydami, jog magistratas griežtai uždraustų taip elgtis, o nustačius tokius atvejus konfiskuotų tokią degtinę ir perduotų dvarui¹²⁹.

1661 m. bažnyčios sesija svarstė paleistuvystės skandalą, į kurį įsipainiojo Kėdainių bažnyčios katechetas Liachnickis, „*kuris ne tik suteršė superintendento namus, kuriuose tai įvyko, bet ir Dievo vardą išstatė viešai pajuokai*“. Liachnickis turėjo prieš visą bažnyčią išpažinti savo nuodėmę, atsisakyti savo pareigų, atsiprašyti kunigo ir jo žmonos, kurių namuose gyveno ir taip pasielgė¹³⁰.

Bažnyčia netoleravo netinkamo savo narių elgesio ir katalikų atžvilgiu. 1675 m. nagrinėtas bažnyčios lektorių chuliganiškas elgesys miesto gatvėse, gavus vietos katalikų klebono skundą. Bažnyčios vyresnieji, norėdami „*užgesinti ugnį*“, nutarė, jog visi kaltininkai turi atsiprašyti tų, kuriuos nuskriaudė, ir savaitę užrakinti sėdėti gimnazijos bibliotekoje¹³¹.

Kėdainių bažnyčios dvasinis elitas buvo atsakingas ir jautrus savo tikinčiųjų bendruomenės atžvilgiu ir stengėsi kuo geriau patenkinti dvasinius poreikius. Kai 1637 m. vienas parapijietis Abraomas Burnaitis susirgo kažkokia sunkia liga, dėl kurios negalėjo „*būti*

¹²⁵ „<...> *deliberatio o targach we dni niedzielne, aby nie bywali cierpiane suspensa*“. 1668 12 14. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 541, l. 21.

¹²⁶ „<...> *w tym punkcie magistrat niech się według praw swoich zachowuje*“. 1727 09 02, Kėdainiai. Kėdainių reformatų dvasininkijos raštas Naugarduko pavieto kaštelionui ir Ašmenos taurininkui, Neuburgo valdų ekonomams. *LMAVB RS*, f. 40, b. 71/1, l. 38–38v.

¹²⁷ 1654 04 01. Kėdainių bažnyčios sesija. *LMAVB RS*, f. 9, b. 3040, l. 114.

¹²⁸ 1659 11 19. Kėdainių bažnyčios ekstraordinarinė sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 144.

¹²⁹ 1668 12 14. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 541, l. 20.

¹³⁰ 1661 06 03. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 151.

¹³¹ 1675 08 17. Kėdainių bažnyčios neeilinė sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 541, l. 53.

saulėje ir dienos šviesoje“, taigi lankyti bažnyčios pamaldų ir su kitais dalyvauti Šv. Komunijos apeigose, senjoras Juzefas Lipskis buvo įpareigotas jį lankyti, o sakramentiniam ir Dievo žodžio patarnavimui atlikti atvesti į jo namus kunigą. Kunigas J. Ostrovskis mielai sutiko patarnauti tokiu būdu¹³².

Svarbiais asmenimis bažnyčios vadyme buvo *ekonomai*, arba *iždininkai* (*szafarze*), iš esmės atsakingi už visus finansinius ir ūkinius bendruomenės darbus ir jų vykdymą. Paprastai jų būdavo du¹³³. Ekonomai prižiūrėdavo ir rinkdavo *kolektas*, bažnyčios išda, išduodavo pinigus smulkiems bažnyčios poreikiams patenkinti, saugojo „*bažnyčios skrynėlę*“, tvarkė buhalterinius klausimus su bažnyčios nekilnojamojo turto nuomininkais, prižiūrėjo špitolę, paaukojimo dėžučių įrengimą, tarėsi su amatininkais, vykdančiais remonto darbus bažnyčioje, tvarkė bažnyčiai priklausančių kromų nuomos reikalus, prižiūrėjo ūkinės veiklos eigą bažnyčios palivarkuose, saugojo skolininkų kvitus, užsiimdavo skolų išieškojimu, buvo atsakingi už testamentinių užrašymų vykdymo priežiūrą, prižiūrėjo kantorius (vargonininkus), laidotuvių ceremonijų drabužius ir įrangą, rūpinosi bažnyčioje esančių baldų ir varpinės priežiūra bei remontu, varpų technine būkle¹³⁴, kapinių tvarkymu. Jų rankose buvo abiejų reformatų bažnyčių raktai. Visus finansinius klausimus privalėjo derinti su senjorais ir jiems atsiskaityti. Būta atvejų, kai ekonomai buvo trys. 1628 m. trečiuoju ekonomu buvo paskirtas Kėdainių barzdaskutys Aleksandras Katerla, kadangi kiti du ekonomai dėl įvairių reikalų tvarkymo ne visada būdavo Kėdainiuose¹³⁵. 1638 m., kadangi ekonomas S. Telega dažnai išvažiuodavo iš Kėdainių su įvairiais reikalais, jam į pagalbą sesija skyrė J. Rozengardą¹³⁶. S. Telega ne kartą prašė atleisti jį iš ekonomo pareigų. 1640 m. bažnyčios sesija pažadėjo jam surasti pamainą ir paprašė, kad jis laikinai dar eitų tas pareigas¹³⁷. 1641 m. pabaigoje S. Telega buvo atleistas iš ekonomo pareigų, ataskaitą už savo veiklą turėjo pateikti 1642 m. sausio 20 d. dvare, tačiau ėjo pareigas iki 1642 m. birželio mėn., kai pateikė finansinę ataskaitą už 1638–1642 m. laikotarpį¹³⁸. 1648 m. J. Rozengardui dažnai važinėjant į Karaliaučių ir nebūnant Kėdainiuose finansinius bažnyčios klausimus buvo pavesta spręsti pačiam

¹³² 1637 09 20. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 53.

¹³³ 1669 m. bažnyčios sesijoje keltas klausimas, jog kuo greičiau reikia atrasti asmenį, kuris būtų antruoju bažnyčios ekonomu. 1669 12 11. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 541, l. 22.

¹³⁴ 1635. Instrukcija ekonomui S. Lucenijui. *LMAVB RS*, f. 9, b. 3040, l. 39; 1637 m. varpininkai skundėsi bažnyčios sesijai, jog jiems labai sunku skambinti varpais, kadangi trūksta medžiagų juos tinkamai sutepti. Ekonomams duotas nurodymas išspręsti problemą. 1637 08 13. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 52; 1653 m. bažnyčios sesijoje ekonomui J. Rozengardui pavesta pasirūpinti suolų ir langų bažnyčioje remontu, prižiūrėti laidojimo kriptas, vargonininkų darbą. 1653 02 10. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 104–105; 1654 m. ekonomui pavesta pasirūpinti suolų bažnyčioje remontu. 1654 04 01. Kėdainių bažnyčios sesija. *LMAVB RS*, f. 9, b. 3040, l. 114.

¹³⁵ 1628 11 20. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 8.

¹³⁶ 1638 03 29. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 50, l. 55.

¹³⁷ 1640 03 28. Kėdainių bažnyčios sesija. *LMAVB RS*, f. 9, b. 3040, l. 70.

¹³⁸ 1641 04 25, 12 04. Kėdainių bažnyčios sesijos. *LMAVB RS*, f. 9, b. 3040, l. 74–75.

kunigui S. Tamošauskui¹³⁹. 1653 m. ekonomas J. Rozengardas prašėsi, kad būtų atleistas iš pareigų, argumentuodamas silpna sveikata. Bažnyčios sesija konstatavo, kad pirmiau superintendente namuose jis turi pateikti finansinę savo veiklos ataskaitą, o tada jo pareigas turėjo perimti naujas išrinktas ekonomas Laurynas Burnevičius¹⁴⁰.

1628–1630 m. ekonomu buvo Zacharijas Erartas, 1628–1630 m. – Aleksandras Katerla, 1628–1637 m. – Stanislovas Lucenijus, 1631–1642 m. – Steponas Telega¹⁴¹, 1638–1653 m. – Jonas Rozengardas, 1647–1654 m. – Jonas Nikielis, 1653 m. – Laurynas Burnevičius, 1654–1656 m. – Jokūbas Ramza, 1641, 1655–1661 m. – Abraomas Miksievičius, 1659–1661 m. – Jurgis Benetas, 1661 m. – Jurgis Andersonas ir Jurgis Stebeika, 1666–1674 m. – Adomas Dziadovičius¹⁴², 1669 m. – Jokūbas Benetas, 1669–1670 m. – Jokūbas Kriukas, 1676–1689 m. – Dovydas Kreistas (Kreisty), 1672–1676 m. – Vasilevskis¹⁴³.

Išvados

Kėdainių evangelikų reformatų bažnyčia XVII a. veikė Biržų–Dubingių Radviloms priklausiusioje valdoje, kurią galima laikyti protestantiška. Radvilos (Kristupas II, Jonušas, Boguslavas, Liudvika Karolina) fundacijomis (ekonomine ir teisine globa) užtikrino bažnyčios gyvavimą, aktyviai prisidėjo prie jos administracinių reikalų (dalyvavo provinciniuose sinoduose, teikė rekomendacijas skiriant kunigus). 1614–1695 m. Kėdainių valdos administracija ir Radvilų klientelė, kurioje dominavo evangelikai reformatai ir kurių atstovai buvo pasaulietiniai konfesinės bendruomenės senjorai, aktyviai dalyvavo vietos bažnyčios veikloje.

Kėdainių bažnyčios administravimo sistemą reprezentavo trys valdymo lygmenys: Vienetos provincinių sinodų, Žemaitijos distrikto sinodų bei Kėdainių bažnyčios vyresniųjų sesijų jurisdikcija. Laikotarpiuose tarp sinodų ir sesijų bažnyčios administravimo reikalais rūpinosi Žemaitijos superintendentas (pirmasis Kėdainių kunigas) ir bažnyčios ekonomai. Kėdainių bažnyčia privalėjo vykdyti provincinių ir partikuliarinių sinodų nutarimus. XVII a. antrojoje pusėje Kėdainiai tapo savotišku visos LDK evangelikų reformatų administraciniu centru ir Žemaitijos distrikto centru. 1658–1691 m. čia įvyko 9 Vienetos provinciniai sinodai, 1671–1692 m. – 19 distrikto sinodų, 1673–1684 m. į Kėdainius iš Vilniaus buvo perkeltas saugoti Vienetos archyvas.

¹³⁹ 1648 07 22. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 80.

¹⁴⁰ 1653 12 05. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 112.

¹⁴¹ 1640 m. S. Telega ne kartą prašė atleisti jį iš šių pareigų. Jam buvo pažadėta surasti kandidatą į jo vietą. Pareigybė buvo labai atsakinga. Išrinkti naujo ekonomo kandidatūrą senjorai, nesuderinę to su P. Kochlevskiu, nedrįso ryžtis. 1640 03 28. Kėdainių bažnyčios sesija. *LNMMB RS*, f. 93, b. 540, l. 70.

¹⁴² 1670–1672 m. A. Dziadovičius ne kartą prašėsi būti atleidžiamas iš ekonomo pareigų. 1670 m. bažnyčios sesija atidėjo šį klausimą, o 1672 m. jam į pagalbą prikalbino Vasilevskį. *LNMMB RS*, f. 93, b. 541, l. 24, 30.

¹⁴³ *LNMMB RS*, f. 93, b. 92; b. 540, l. 23, 35, 38, 47, 58, 70, 74–76, 82, 112, 115–116, 125, 133, 145, 155, 165–166; b. 541, l. 10, 21–23, 30, 34, 45, 56, 66, 72, 98, 103, 113, 124, 156, 161, 184.

Kėdainių reformatų bažnyčia buvo valdoma tikinčiųjų bendruomenės vyresniųjų sesijų forma. Sesijos vykdavo katedrinėje bažnyčioje (retais atvejais – gimnazijoje). Administracinę sesijų struktūrą sudarė dvasininkai (superintendentai, koadjutoriai, kunigai) ir pasauliečiai (pasaulietiniai bažnyčios senjorai, kuriais buvo dvaro ir miesto elito asmenys bei eiliniai parapijiečiai, šaltiniuose vadinami „*klausytojais*“). Sesijos reguliariai vyko nuo 1628 m. (2–8 kartus per metus).

Bažnyčios vyresniųjų sesijos buvo pagrindinė bažnyčios bendruomenės gyvybingumo palaikymo sąlyga. Jos sprendė liturginius (apeigų tvarka ir kalba, liturginė literatūra, religinės šventės ir kt.), personalinius (katechetų, vargonininkų, varpininkų paskyrimai, dvasininkijos ir parapijiečių gyvenimo būdo ir religinės elgsenos priežiūra, konfliktai tarp bendruomenės narių), ekonominius-finansinius (bažnyčios biudžeto balansas, nekilnojamojo turto valdymas ir nuoma), karitatyvinius (špitolės veikla ir vargšų globa), švietimo (gimnazijos veikla), administracinius (sinodų nutarimų vykdymas, bažnyčios senjorų rinkimai, atstovų į distrikto sinodus skyrimas).

Archyviniai šaltiniai

1. *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (LMAVB RS)*, f. 9, b. 3040; f. 40, b. 67/1, 71/1, 125, 409; f. 267, b. 2901.
2. *Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyrius (LNMMB RS)*, f. 93, b. 22, 92, 540, 541, 781.
3. *Varšuvos vyriausios senųjų aktų archyvas, Radvilų fondas (AR)*, dz. IV, nr 755, 765; dz. V, nr 1269, 1819, 3623, 6956; dz. VIII, nr 136, 710; dz. XI, nr 37.
4. *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (VUB RS)*, f. 4, Nr. 16263, 17718.

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

1. *Akta synodów prowincjalnych Jednoty Litewskiej 1626–1637*, opr. M. Liedke, P. Guzowski. Warszawa, 2011.
2. AUGUSTYNIAK, Urszula. Duchowni klienci Krzysztofa II Radziwiłła. Kondycja i funkcje duchowieństwa ewangelicko-reformowanego w dobrach radziwiłłowskich w pierwszej połowie XVII wieku. *MHA*, 1989, t. III.
3. AUGUSTYNIAK, Urszula. *Dwór i klientela Krzysztofa Radziwiłła: 1585–1640: mechanizmy patronatu*. Warszawa, 2001.
4. BALIŃSKI, Michał; LIPIŃSKI, Tymoteusz. *Starożytna Polska pod względem historycznym, geograficznym i statystycznym opisana przez Michała Balińskiego i Tymoteusza Lipińskiego*. Warszawa, 1846, t. III.

5. BEHM, Karol. Ustroje kościołów ewangelicko-reformowanych w Rzeczypospolitej Obojga Narodów na przełomie XVI i XVII wieku. *ORP*, 2013, s. 123–153.
6. FIJAŁKOWSKI, Paweł. Polska wspólnota ewangelicko-reformowana w Królewcu. *ORP*, 2001, t. XLV.
7. JARCZYKOWA, Mariola. Kultura oratorska w kręgu Radziwiłłów birżańskich. Nieznane mowy Piotra Kochlewskiego i Salomona Rysinskiego. *ORP*, 2012, t. XLI.
8. JARCZYKOWA, Mariola. Obraz świeckich patronów i seniorów Kościoła ewangelicko-reformowanego w piśmiennictwie XVI i XVII wieku. *Terminus*, 2017, t. 19, z. 2.
9. JARCZYKOWA, Mariola. „Papirowe materie” Piotra Kochlewskiego. O działalności pisarskiej sekretarza Radziwiłłów birżańskich w pierwszej połowie XVII wieku. Katowice, 2006.
10. JARCZYKOWA, Mariola. Radziwiłłowie birżańscy jako protektorzy wyznania ewangelicko-reformowanego w pierwszej połowie XVII wieku. In: *Ewangelicyzm reformowany w pierwszej Rzeczypospolitej. Dialog z Europą i wybory aksjologiczne w świetle literatury i piśmiennictwa XVI-XVII wieku*. Red. D. Chemperek. Warszawa, 2015, s. 104–129.
11. KAMUNTAVIČIENĖ, Vaida. Kėdainių katalikų parapija XVII a.: parama ir konfliktai. *Istorija*, 2018, t. 109, p. 28–47.
12. KAMUNTAVIČIENĖ, Vaida. Kokius Kėdainius kūrė Radvilos? Dar kartą apie 1627 m. sutartį tarp katalikų ir protestantų. *Iš: Reformacija ir lituanistika: tarptautinės mokslinės konferencijos tezės*. Kėdainiai, 2017, p. 12–13.
13. KARVELIS, Deimantas; RAGAUSKIENĖ, Raimonda. *Iš Radvilų giminės istorijos: Dubingių kunigaikštystė 1547–1808 m.* Vilnius, 2009, p. 328–331.
14. KARVELIS, Deimantas. *Iš Radvilų giminės istorijos: Biržų kunigaikštystė ir jos visuomenė 1547–1655 metais*. Vilnius, 2015.
15. *Knyga nobažnytės krikščioniškos 1653. Faksimilinis leidimas*. Par. D. Pociūtė. Vilnius, 2004.
16. KOSMAN, Marcelli. *Litewska Jednota Ewangelicko-Reformowana od połowy XVII w. do 1939 r.* Opole, 1986.
17. KOSMAN, Marcelli. Rola Radziwiłłów w ruchu kalwińskim na Litwie. *MHA*, 1989, t. III, s. 121–140.
18. KOSMAN, Marcelli. Sytuacja prawno-polityczna kalwinizmu litewskiego w drugiej połowie XVII wieku. *ORP*, 1975, t. XX, s. 81–110.
19. KOT, Stanisław. Adam Rejnold. *PSB*, 1935, t. I, s. 23–24.
20. KOT, Stanisław. Demitrowicz Paweł. *PSB*, 1939, t. V/2, z. 22, s. 104–105.
21. LIEDKE, Marzena. Struktura i kompetencje władz kościoła ewangelicko-reformowanego w Wielkim Księstwie Litewskim w XVI i XVII wieku na tle europejskim. In: *Urzędy państwowe, organy samorządowe i kościelne oraz ich kancelarie na polsko-ruskim pograniczu kulturowym i etnicznym w okresie od XV do XIX wieku*. Red. H. Gmiterek. Kraków, 2010, s. 347–366.
22. *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai. T. 3. Kėdainiai*. Sud. A. Tyla. Vilnius, 2002.
23. ŁUKASZEWICZ, Józef. *Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie*. Poznań, 1842–1843, t. I–II.

24. LUKŠAITĖ, Ingė. Kėdainių reikšmė Lietuvos reformacijoje. Iš: *Mokslinės konferencijos „Kėdainių savivaldybei – 400“ pranešimų tezės*. Kėdainiai, 1990, p. 9–10.
25. LUKŠAITĖ, Ingė. *Knygos nobažnystės* (1653) parengimo kultūrinė aplinka. Iš: *Knyga nobažnystės krikščioniškos* (1653) – XVII a. Lietuvos kultūros paminklas. Kėdainiai, 2001, p. 4–29.
26. LUKŠAITĖ, Ingė. *Lietuvių kalba reformaciniame judėjime XVII a.* Vilnius, 1970.
27. LUKŠAITĖ, Ingė. *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje*. Vilnius, 1999.
28. LUKŠAITĖ, Ingė. Reformacijos Lietuvoje raida ir evangelikų bažnyčių istorija XVI–XVIII a. Iš: *Lietuvos evangelikų bažnyčios Istorijos Metmenys*. Sud. A. Hermann. Vilnius, 2003, p. 19–162.
29. MERCZYNG, Henryk. *Zbory i senatorowie protestancy w dawnej Polsce*. Warszawa, 1905.
30. MIŁUŃSKI, Marek. Zarząd dóbr Bogusława Radziwiłła w latach 1636–1669. In: *Administracja i życie codzienne w dobrach Radziwiłłów XVI–XVIII wieku*. Red. U. Augustyniak. Warszawa, 2009.
31. *Monumenta reformationis Poloniae et Lithuaniae. Akta synodow prowincjalnych Jednoty Litewskiej 1611–1625*. Wilno, 1911.
32. PTASZYŃSKI, Maciej. O ustroju kościoła. Uwagi na marginesie edycji „Akt synodów prowincjonalnych Jednoty Litewskiej 1626–1637”. *ORP*, 2012, s. 203–226.
33. RIMŠA, Edmundas. XVII a. Radvilų karstai Kėdainiuose. Iš: *Lietuvos istorijos metraštis. 1984 metai*. Vilnius, 1985, p. 20–37.
34. SEREDYKA, Jan. Dzieje zatargów i ugody o kościół kiejdański w XVI–XVII wieku. In: *Rozprawy z dziejów XVI i XVII wieku*. Poznań, 2003, s. 111–140.
35. SIPAYŁŁO, Maria. Mikołajewski Daniel. *PSB*, 1976, t. XXI/1, z. 88, s. 154–156.
36. STUDNICKI GIZBERT, Waclaw. Bythner Samuel. *PSB*, 1937, t. III, s. 183.
37. STUDNICKI GIZBERT, Waclaw. Borzymowski Jan. *PSB*, 1936, t. II, s. 369–370.
38. ŠINKŪNAS, Peliksas. *Kėdainių miesto istorija. Krašto mokslui medžiaga*. Kaunas, 1928.
39. TWOREK, Stanisław. Kraiński Jan Krzysztof. *PSB*, 1970, t. XV, z. 1, s. 91–92.
40. TWOREK, Stanisław. Lutomirski Jerzy. *PSB*, 1973, t. XVIII, z. 1, s. 141–142.
41. TWOREK, Stanisław. Lutomirski Samuel. *PSB*, 1973, t. XVIII, z. 1, s. 143–144.
42. TWOREK, Stanisław. Minwid Jan. *PSB*, 1976, t. XXI/2, s. 315–316.
43. TWOREK, Stanisław. Minwid Mikołaj. *PSB*, 1976, t. XXI/2, s. 316.
44. TWOREK, Stanisław. Minwid Samuel. *PSB*, 1976, t. XXI/2, s. 317–318.
45. TWOREK, Stanisław. Programy nauczania i prawa gimnazjum kalwińskiego w Kiejdanach z lat 1629 i 1685. *ORP*, 1970, t. XV.
46. VITKAUSKIENĖ, Rūta. Radvilų alaviniai sarkofagai Kėdainių evangelikų reformatų bažnyčioje. Iš: *Istorija ir elitinės kultūros teigtys*. Vilnius, 1998, p. 68–92.
47. WASILEWSKI, Tadeusz. Ostrowski Jan h. Korab. *PSB*, 1979, t. XXIV/3, z. 102, s. 552–553.
48. WASILEWSKI, Tadeusz. Rekuć Jerzy. *PSB*, 1988, t. XXXI, z. 1, s. 70–71.

49. WASILEWSKI, Tadeusz. Zdrada Janusza Radziwiłła w 1655 r. i jej wyznaniowe motywy. *ORP*, 1973, t. XVIII, s. 125–147.
50. WISNER, Henryk. Dysydenci litewscy wobec wybuchu wojny polsko-szwedzkiej (1655–1660). *ORP*, 1970, t. XV, s. 101–142.
51. WISNER, Henryk. Rok 1655 w Litwie: pertraktacje ze Szwecją i kwestia wyznaniowa. *ORP*, 1981, t. XXVI, s. 83–102.
52. ŽIRGULIS, Rimantas. Reformacijos palikimas Kėdainiuose. Iš: *Reformacija ir reforma. Tarptautinė mokslinė konferencija*. Vilnius, 2005, p. 34–42.
53. *Археологический сборник документов, относящихся к истории Северо-западной Руси*. Вильна, 1870, т. 8.

Administration and Activities of Kėdainiai Evangelical Reformed Church in the 17th Century

Deimantas Karvelis

Vytautas Magnus University, Education Academy, T. Ševčenkos St. 31, Vilnius
e-mail: deimantas.karvelis@vdu.lt

Summary

The study revealed that in the period 1614–1695 Kėdainiai Evangelical Reformed Church functioned in the estate owned by the Biržai–Dubingiai branch of the Radziwiłł family, which can be considered Protestant. By their endowments the Radziwiłł family members (Krzysztof II, Janusz, Bogusław, Ludwika Karolina) guaranteed the existence of the church and actively contributed to its administrative matters. The Kėdainiai estate administration and the Radziwiłł clientele dominated by Evangelical Reformers were actively involved in the activities of the local church as senior laymen of the confessional community. The study found that the Kėdainiai church administrative system was represented by three levels of administration: the jurisdiction of the provincial synods of the Unitas (Lith. *Vieneta*, Pol. *Jednota*), the synods of the Samogitian district and the seniors' sessions of Kėdainiai Church. Meanwhile, during the periods between synods and sessions the superintendent of Samogitia and the church stewards were in charge of the administration of the church. In the second half of the 17th century Kėdainiai became a peculiar administrative centre of the Evangelical Reformers of the whole Grand Duchy of Lithuania and the Samogitian district. It hosted nine Unitas provincial synods and 19 district synods. The administration of Kėdainiai Reformed Church took place in the form of regular sessions of the seniors of the confessional community. The administrative structure of the sessions was made of the clergy (superintendents, coadjutants, priests) and laymen (senior laymen of the church,

who were members of the elite of the estate and the town, and ordinary parishioners referred to as “listeners” in the sources). The church seniors’ sessions whose minutes were taken from 1628 solved liturgical (procedure and language of church rituals; liturgical literature; religious festivals, etc.), personal (appointment of catechists, organists, bell-ringers; supervision of the lifestyle and religious conduct of the clergy and parishioners; conflicts between community members), economic-financial (balance of the church budget; management and rent of real property), caritative (activities of the shelter and care for the poor), educational (activities of the gymnasium), administrative (execution of synodial decisions; election of church seniors; appointment of representatives to district synods) affairs.

Įteikta / Received 2018 12 03
Priimta / Accepted 2019 04 12